

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Emilie Bogren

Sedvänja som förutsättning för
ställningsfullmakt
– ett ändamålsenligt rekvisit?

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Boel Flodgren
VT 13

Ställningsfullmakt- en verkligt besvärlig juridik!

Hjalmar Karlgren (Kutym och rättsregel, 1960)

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	4
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställning	6
1.3 Metod och material	7
1.4 Avgränsningar	8
1.5 Disposition	9
2 FULLMAKTSRÄTTEN	10
2.1 Allmänt om fullmaktsrätten	10
2.2 Behörighet och befogenhet	11
2.3 Självständig och osjälvständig fullmakt	11
3 STÄLLNINGSFULLMAKT	13
3.1 Allmän ställningsfullmakt	13
3.1.1 Mellanmannens ställning	14
3.1.2 Ställning till följd av avtal	16
3.1.3 Behörighet	17
3.2 Särskild ställningsfullmakt; tolerans- och kombinationsfullmakt	17
3.2.1 Toleransfullmakt	18
3.2.2 Kombinationsfullmakt	19
3.3 Kommentar om utvecklingen av ställningsfullmakten	20
4 BEHÖRIGHET ENLIGT SEDVÄNJA	23
4.1 Definition	23
4.2 Utvecklingen av den rättsliga användningen av handelsbruk och sedvänja	24

4.3	Bevisfrågor rörande sedvänja	25
4.4	Utvidgning av sedvanebegreppet i 10 § 2 st. AvtL	28
4.4.1	Gränsen mellan behörighet och befogenhet i ställningsfullmakt?	30
5	EN RÄTTSLIG UTBLICK	33
5.1	Ställningsfullmakt i Danmark och Norge	33
5.1.1	Kommentar	34
5.2	Fullmakt enligt internationella principalsamlingar	35
5.2.1	PECL	35
5.2.2	PICC	36
5.2.3	DCFR	37
5.2.4	Kommentar	37
6	SEDVÄNJAS BETYDELSE I NÅGRA AKTUELLA RÄTTSFALL OM STÄLLNINGSFULLMAKT	38
6.1	"Jalusiavtalet"	38
6.1.1	Tingsrättens bedömning	38
6.2	"Reklamavtalet"	39
6.2.1	Tingsrättens bedömning	39
6.2.2	Hovrättens bedömning	40
6.3	"Hundstationsavtalet"	41
6.3.1	Tingsrättens bedömning	41
6.3.2	Hovrättens bedömning	42
6.4	"Maskinhyresavtalet"	42
6.4.1	Tingsrättens bedömning	42
6.4.2	Hovrättens bedömning	42
6.5	"Annonseringsavtalet"	42
6.5.1	Tingsrättens bedömning	43
6.5.2	Hovrättens bedömning	43
6.6	"Jakträttsupplåtelseavtalet"	43
6.6.1	Tingsrättens bedömning	44
6.7	"Licensavtalet"	45
6.7.1	Tingsrättens bedömning	45
6.7.2	Hovrättens bedömning	45
6.8	"Agentavtalet"	46
6.8.1	Tingsrättens bedömning	46
6.8.2	Hovrättens bedömning	47
6.9	"Förlikningsavtalet"	48
6.9.1	Tingsrättens bedömning	48

6.9.2	Hovrättens bedömning	49
6.9.3	Prövningstillstånd i HD	50
6.10	"Entreprenadavtalet"	51
7	ANALYS	52
7.1	Är sedvänja ett ändamålsenligt rekvisit för bedöma behörigheten hos en ställningsfullmäktig?	52
7.1.1	Slutsats	56
7.2	Ställningsfullmakt de lege ferenda	57
BILAGA A		60
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING		62
	Offentligt tryck	62
	Böcker	62
	Artiklar	64
	Övrigt	64
	Studentuppsatser	65
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING		66

Summary

The “position of authority” (*ställningsfullmakt*) is amongst the most common and perhaps one of the most important types of power of attorney. The regulation is found in *section 10 paragraph 2* of the Swedish Contracts Act 1915 (SCA) and states: “A person who, being employed in the service of another party or otherwise as a result of an agreement with another party, occupies a position which, according to law or custom, confers certain authority to act on behalf of the other party, shall be deemed to be authorised to perform such legal acts as fall within the scope of such authority”.

According to the travaux préparatoires of the SCA, the purpose behind the position of authority is inter alia to secure the functioning of the market given that third parties, in good faith, should be able to rely on the position of the agent without examination into whether there are restrictions in the scope of the agent’s authority or not.

It must be noted that the reference to ‘custom’ in the SCA is associated with certain application problems. This thesis intends to scrutinise the concept of ‘custom’ and how the application of this condition has developed in the Swedish courts, particularly with regards to position of authority. The purpose of this thesis is to examine whether the prerequisite of ‘custom’ in *section 10 paragraph 2* of the SCA is appropriate for the purpose of determining the scope of the deemed authorisation.

Over the years, new forms of the original position of authority have developed in the courts of Sweden. Instead of deciding an agent’s authority according to a certain ‘custom’, other factors have been taken into account such as the principal’s passivity alone, or the principal’s passivity in combination with other circumstances which jointly have given the third party the impression that the agent is performing within the scope of his authority. A similar development has occurred in Denmark and Norway where contract laws contain the same statutes as the SCA. It should be noted that in international soft law there is no direct equivalent to the position of authority. According to these principles an agent can have explicit, implicit or apparent authority to act in the principal’s name. This is akin to the position of the authority-institute, but with some differences which are to be addressed in this thesis.

The overriding conclusion of this thesis is that ‘custom’ as a prerequisite for the position of authority, is inappropriate, in certain circumstances, for its purpose. The areas which are particularly problematic concern inter alia evidence in terms of actual existence of a ‘custom’ and also evidence regarding the scope and content of a certain ‘custom’. Another reason is that ‘customs’ rarely develop in modern businesses and organisations therefore raising doubt over the level of its appropriateness. At a theoretical level,

criticism can be directed towards the formulation of the text within *section 10 paragraph 2* of the SCA. In practice, however, these problems have been solved through the new types of power of attorney which continue to evolve in modern legal practice. This thesis ends with a discussion of the position of authority from a *de lege ferenda* perspective.

Sammanfattning

I 10 § 2 st. AvtL regleras en vanlig och i praktiken viktig fullmaktsform, nämligen ställningsfullmakten. Paragrafen ska läsas tillsammans med 10 § 1 st., 11 § 1 st., och 15 § AvtL men de rekvisit som är karakteristiska för just ställningsfullmakten är att mellanmannen i följd av ett avtal med huvudmannen, ska inneha en ställning som ger mellanmannen viss behörighet att rättshandla för huvudmannens räkning. Vad mellanmannen kan göra, d.v.s. behörighetens gränser, följer vidare enligt lagrummet av lag eller sedvänja. Syftet med ställningsfullmaktsinstitutet är enligt motiven till AvtL att trygga omsättningens intresse genom att tredje man inte ska behöva efterforska huruvida det föreligger inskränkningar i mellanmannens behörighet vid varje transaktion.

Det faktum att sedvänja är en förutsättning för att bestämma en mellanmans behörighet enligt ställningsfullmakten är förknippat med vissa tillämpningsproblem. Den här uppsatsen ämnar utreda begreppet sedvänja samt hur tillämpningen i praxis rörande ställningsfullmakt har utvecklats. Fördelar och nackdelar med rekvisitet diskuteras och i analysdelen besvaras uppsatsens frågeställning om sedvänja är ett ändamålsenligt rekvisit för bedömningen av behörighetens gränser enligt 10 § 2 st. AvtL.

Utöver de i AvtL reglerade fullmakterna har det i praxis och doktrin utvecklats nya fullmaktsformer, även kallade särskilda ställningsfullmakter, som utgörs av tolerans- och kombinationsfullmakten. Utgångspunkten är rekvisiten i 10 § 2 st. AvtL med den stora skillnaden att bristen på sedvänja kan läkas med andra omständigheter. En liknande utveckling har även skett i våra grannländer Danmark och Norge vars avtalslagar innehåller samma lagrum som den svenska AvtL. I internationell s.k. soft law finns inte någon direkt motsvarighet till ställningsfullmakten utan istället används uttrycklig och underförstådd fullmakt samt s.k. apparent authority. Dessa liknar till stora delar ställningsfullmaktsinstitutet, men med vissa skillnader som tas upp i uppsatsen.

Konklusionen är att sedvänja som förutsättning för ställningsfullmakten inte är optimalt för dess ändamål. Vad som gör rekvisitet svårtillämpat är bl.a. bevisfrågor rörande en sedvänjas faktiska existens, omfattning och innehåll samt det faktum att det idag verkar allt svårare för en sedvänja att utvecklas. På ett teoretiskt plan kan kritik därmed riktas mot formuleringen av lagtexten i 10 § 2 st. AvtL. I praktiken verkar dock inte rekvisitet sedvänja vara ett problem genom de särskilda fullmakter som utvecklats och fortsätter att utvecklas i praxis. Uppsatsen avslutas med en diskussion om ställningsfullmaktens roll i ett de lege ferenda- perspektiv.

Förord

En termins uppsatsskrivande går nu mot sitt slut. Arbetet har varit krävande, både emotionellt och intellektuellt, men även väldigt intressant och roligt. I vilket fall sätter den här uppsatsen punkt för fem och ett halvt års juridikstudier, både i Lund och i London.

Att välja Lund som studieort är ett av mina bättre val i livet. För att bara nämna några som förgyllt min tillvaro här vill jag tacka Östgöta Nation, framför allt dess kör och min andra familj Ostro Chorus, Lundaspexarna och alla fantastiska människor jag lärt känna för den här tiden. Tack!

Vad uppsatsen anbelangar vill jag främst rikta ett stort tack till min handledare Boel Flodgren för bra och viktiga synpunkter och för att Du alltid har funnits nära till hands när det har kört ihop sig. Ett särskilt tack till Carl, för Ditt stöd och för att Du har stått ut med allt prat om ställningsfullmakt...

Emilie Bogren
Lund, maj 2013

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslagen (2005:551)
AD	Arbetsdomstolen
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område.
DCFR	Draft Common Frame of Reference
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
JT	Juridisk tidskrift
Köpl	Köplagen (1990:931)
NJA	Nytt juridiskt arkiv
PICC	Principles in Commercial Contracts
PECL	Principles of European Contract Law
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
Rt	Norsk Retstidende
SvjT	Svensk juristtidning
TR	Tingsrätten
UNIDROIT	International Institute for the Unification of Private Law

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Mellanman är den juridiska beteckning på en person som rättshandlar för en annan persons – huvudmannens - räkning. I det moderna samhället är behovet av mellanmän mycket stort. Inom fullmaktsrätten är ställningsfullmakt en vanlig och kanske den praktiskt sett mest viktiga fullmaktstypen och regleras i 10 § 2 st. AvtL. Företag och organisationer med många enheter och nivåer är beroende av möjligheten att låta anställda rättshandla för företagets räkning utan att behöva godkänna varje transaktion. Vad mellanmannen inom sin fullmakt får göra med bindande verkan för huvudmannen beror enligt 10 § 2 st. AvtL på hans eller hennes ställning och grundas på sedvänja eller lag. Att just sedvänja är ett rekvisit för att bestämma behörighetens gränser gör ställningsfullmakten svårhanterlig och förknippad med stor osäkerhet.

Trots att ställningsfullmaktsinstitutet kan uppfattas som ett redan väl utforskat område anser jag att det finns anledning att närmare undersöka rekvisitet sedvänja. Detta inte minst på grund av de nya rättsfall rörande ställningsfullmakt som speglar problematiken kring sedvänja och då kraven på rätten ändras allteftersom omvärlden förändras. Det senaste avgörandet från HD rörande ställningsfullmakt är från år 2002.¹ För närvarande har två fall om ställningsfullmakt beviljats prövningstillstånd varför praxis kommer utökas inom en snar framtid.² I brist på avgöranden från HD har rättsutvecklingen rörande ställningsfullmakt på senare tid skett genom ett antal hovrättsavgöranden. Det förekommer att hovrätterna ändrat tingsrätternas domar vilket gör rättsläget svårutrett, men motiverar att frågan om ställningsfullmakt görs till föremål för en närmare undersökning. Det faktum att HD beviljat prövningstillstånd i ett par fall visar även att rättsläget behöver klarläggas. Detta är bakgrunden för denna uppsats.

1.2 Syfte och frågeställning

Uppsatsens övergripande syfte är att analysera det nuvarande rättsläget i Sverige rörande ställningsfullmakt med fokus på rekvisitet sedvänja i 10 § 2 st. AvtL. Eftersom rekvisitet sedvänja i doktrinen ofta beskrivs som problematiskt vid tillämpningen av ställningsfullmakt ämnar jag att göra en djupare undersökning kring begreppet sedvänja och sedan kritiskt diskutera rekvisitets lämplighet som behörighetsbegränsande faktum i dagens lagstiftning om ställningsfullmakt. Uppsatsen syftar även till att diskutera ställningsfullmaktsinstitutet ur ett de lege ferenda-perspektiv.

¹ NJA 2002 s. 244.

² Högsta domstolens dom mål nr T 162-11, Kuoni Scandinavia AB ./ Asistan Turistik Ltd och mål nr T 1310-12, Skånska Trähus AB ./ Solar Sverige AB.

Den frågeställning som jag avser att besvara är följande:

- *Är sedvänja ett ändamålsenligt rekvisit för bedömningen av behörighetens gränser enligt 10 § 2 st. AvtL? Varför/varför inte?*

1.3 Metod och material

Vid författandet av uppsatsen har en klassisk rättsdogmatisk metod använts som innebär en undersökning av de befintliga rättskällorna för att fastställa innehållet i gällande svensk rätt, de lege lata.³ Rättskällornas auktoritet bestäms vanligen i ordningen lag, förarbeten, praxis och doktrin.⁴ AvtL och dess förarbeten ger i sig inte mycket information om ställningsfullmakten, varför underlaget för uppsatsen främst grundas på rättspraxis och doktrin.

Att använda underrättspraxis som rättskälla kan vara befogat för att klarlägga rättens innehåll inom rättsområden där avgöranden från de högre instanserna saknas. I den mån hovrättsavgöranden finns utgör dessa självklart också en viktig rättskälla inte minst då hovrätten fick en viktigare ställning genom att möjligheten till prövningstillstånd i HD har begränsats.⁵ Det är dock omvistat i den rättsvetenskapliga debatten huruvida underrättspraxis kan användas som uttryck för gällande rätt.⁶ Underrättspraxis har av vissa även beskrivits som en typ av ”empiriskt material” där rättsfallen beskrivs ge uttryck för ”gällande rätt i faktisk mening” till skillnad från ”gällande rätt” som då motsvarar lagstiftning och avgöranden från de prejudikatskapande instanserna.⁷ Urvalet av den underrättspraxis som presenteras i uppsatsen grundas på en sökning av samtliga hov- och tingsrättsfall från år 2009 till idag.⁸ De valda rättsfallen är de mest intressanta sett utifrån de frågeställningar som denna uppsats behandlar.

Med tanke på ställningsfullmaktens praktiskt viktiga funktion i näringslivet är det inte förvånande att ämnet behandlas flitigt i doktrinen. Standarverket är Kurt Grönfors ”Ställningsfullmakt och bulvanskap” från år 1961. Trots

³ Lehrberg, 2010, s. 168 f.

⁴ Lehrberg, 2010, s. 87 f.

⁵ RB kap 49 § 12.

⁶ Christina Ramberg är av den uppfattningen att det är viktigt att inte bara beakta rättsfall från HD utan även från underrätterna, se

<https://www5.infotorg.se/rb/premium/mittjuridiken/bransch/article185015.ece?q=%2522Ramberg%2522%2BAND%2B%2522underr%25C3%25A4tt%2522%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253ASFSA02%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253ASFSA02%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253ASFST02%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253AREGR02%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253AKKV102&id=185015&start=1&filter=&rID=1367916514142&index=8&desc=Fria+s%C3%B6kord+%28Ramberg+underr%C3%A4tt%29&sf=QD&fhe=-1&docType=plbr&db=ALLA&sw=Ramberg&sw=underr%C3%A4tt> 2013-05-07.

⁷ Madell, s. 30 f.

⁸ Infotorg publicerar samtliga hovrättsdomar från 2008 och framåt, se <https://www5-infotorg-se.ludwig.lub.lu.se:2443/rb/MainServlet?view=Innehall#domstolspraxis> 2013-01-29.

sin ålder är den i många delar relevant och hänvisas flitigt till i doktrin från senare tid. Även Rolf Dotevalls ”Mellanmansrätt” är ett verk som till viss del ligger till grund för förevarande uppsats. I samband med att HD avgjorde två fall år 2001 och ett fall år 2002 utvecklades rättsläget rörande ställningsfullmakt och många artiklar författades med anledning av detta. Det finns ett par examensarbeten från Lunds universitet som har behandlat ställningsfullmakten: ”Ställningsfullmakten utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv” av Elin Liljegren från 2009 samt ”Ställningsfullmakt och löpande förvaltning – behörighet och befogenhet för VD att sluta avtal av större dignitet” av Jon Eriksson Örtengren från 2008. Dessa har inte åberopats i uppsatsen men har likväl varit av betydelse, främst vid informationssökningen.

I uppsatsen görs även en översiktlig jämförelse av dansk och norsk rätt samt av internationell s.k. soft law. Med översiktlig jämförelse menas att främst doktrin har beaktats. För att få ett mer internationellt perspektiv innehåller uppsatsen även ett avsnitt där fullmactsfrågor beskrivs utifrån tre internationella principsamlingar.⁹ Undersökningen begränsas endast till principsamlingarna och dess tillhörande kommentarer. Det hade varit önskvärt att även använda praxis där artiklarna om fullmakt använts för att studera hur principsamlingarnas fullmactsregler tillämpas i praktiken, men tyvärr har ingen sökning resulterat i några träffar på det området.

I uppsatsens avslutande del analyseras rekvisitet sedvänja i 10 § 2 st. AvtL ur ett rättspolitiskt perspektiv. Analysen avslutas med att diskutera ställningsfullmakten de lege ferenda, d.v.s. hur lagen borde vara.

1.4 Avgränsningar

Fullmaktsläran är en omfattande och generell mellanmanslära där mellanmän på olika sätt kan rättshandla för sin huvudmans räkning. Fokus i förevarande uppsats ligger dock på den fullmactsform som kallas ställningsfullmakt i 10 § 2 st. AvtL. Samtliga rekvisit i 10 § 2 st. AvtL behandlas, men eftersom frågeställningen rör just rekvisitet sedvänja läggs störst tyngd på det. Räckvidden av ställningsfullmäktiges behörighet bestäms enligt 10 § 2 st. AvtL av sedvänja, men även av vad som följer av lag. Utöver vad som nämns i kap 3.1.3, kommer uppsatsen dock inte behandla behörighetsfrågor utifrån dessa speciallagar.

En studie av ställningsfullmakt gör sig inte rättvisa utan att även behandla de till ställningsfullmakten närliggande tolerans- och kombinationsfullmakterna. Dessa återfinns inte i AvtL utan har utvecklats i praxis och doktrin.

Syftet med uppsatsen är som sagt att analysera rättsläget rörande ställningsfullmakt i Sverige men jag har valt att även beakta nordisk doktrin

⁹ Principles of European Contract Law (PECL), Principles of International Commercial Contracts (PICC), Draft Common Frame of Reference (DCFR).

som behandlar ställningsfullmakt samt internationell soft law. Av de nordiska länderna har jag, främst av språkliga skäl, avgränsat mig till Danmark och Norge. AvtL är ett resultat av ett nordiskt samarbete vilket innebär att ställningsfullmaktens regler är identiska. Det är därför intressant att se hur ställningsfullmaktens behörighet bedöms i de länderna och hur fullmaktsrätten där har utvecklats.

För undersökningen av aktuell underrättspraxis valde jag att begränsa sökningen till rättsfall från år 2009 till idag. Därefter grundades det urval av rättsfall som presenterats i uppsatsen dels på i vilken grad rättsfrågan rörde ställningsfullmakt samt om målen var av intresse för besvarandet av uppsatsens frågeställning.

1.5 Disposition

Uppsatsen inleds med att sätta in läsaren i de allmänna reglerna om fullmakt för att i uppsatsens tredje kapitel sedan behandla ställningsfullmaktens särskilda rekvisit. I samma kapitel redogörs även förutsättningarna för att kombinations- och toleransfullmakt ska föreligga, samt en avslutande kommentar.

Uppsatsens fjärde kapitel fokuserar på begreppet sedvänja och syftar till att utreda begreppet samt undersöka olika aspekter av rekvisitets tillämpning och utveckling.

För att få ett annat perspektiv på de svenska reglerna behandlas i uppsatsens femte kapitel, liknande fullmaktfrågor utifrån tre internationella principsamlingar. Även dansk och norsk rätt kommenteras i detta avsnitt.

Uppsatsens sjätte kapitel redogör för aktuell praxis på området. Eftersom rättsfallen inte har behandlats tidigare och får antas vara relativt okända har jag delat upp kapitlet och beskriver varje fall för sig i den omfattning som krävs från fall till fall.

I den avslutande delen besvaras uppsatsens frågeställning. I anslutning härtill diskuteras även ställningsfullmakten ur ett de lege ferenda-perspektiv.

2 Fullmaktsrätten

Det här kapitlet syftar till att ge en kort, allmän introduktion till fullmaktsrätten. Detta behövs för att förstå ställningsfullmaktsinstitutet.

2.1 Allmänt om fullmaktsrätten

Fullmakt innebär att en mellanman (fullmäktigen) får behörighet att rättshandla i huvudmannens (fullmaktsgivarens) namn för hans eller hennes räkning mot tredje man. Ur den partskonstellationen kan tre olika rättsliga relationer aktualiseras:

1. Det yttre rättsförhållandet mellan huvudmannen och tredje man
2. Det interna förhållandet mellan mellanmannen och huvudmannen
3. Förhållandet mellan tredje man och mellanmannen vid rättshandlingens företagande omedelbart agerande.¹⁰

Termen fullmakt har delvis olika betydelser i den juridiska terminologin. Det kan dels åsyfta den åtgärd genom vilken fullmakt grundas. Åtgärden i fråga innebär oftast en från huvudman till mellanman riktad viljeförklaring.¹¹ Detta kan också kallas för fullmaktsförklaring. Fullmakt kan också betyda själva handlingen, fullmaktsdokumentet, där fullmaktsförklaringen tar sig uttryck i skriftlig form. Det kan även syfta på rättsinstitutet, med ett annat ord: fullmaktsinstitutet.¹² I följande framställning används, om inte annat framgår, begreppet fullmakt som en benämning på relationen mellan huvudman, mellanman och tredje man där mellanmannen rättshandlar för huvudmannen med bindande verkan mot tredje man utan att mellanmannen själv blir part.¹³

Fullmakten regleras i 2 kap AvtL. Portalparagrafen finns i 10 § 1 st. AvtL. Rekvisiten enligt lagrummet är att fullmäktigens rättshandling måste ligga inom fullmaktens gränser, samt att rättshandlingen företas i fullmaktsgivarens namn. Rättsföljden av fullmakt är enligt 10 § 1 st. AvtL att fullmaktsgivaren blir omedelbart berättigad och förpliktad i förhållande till tredje man.

Enligt 25 § AvtL ansvarar den som uppträder som fullmäktig för annan för att han eller hon har en ”erforderlig fullmakt”. Visar det sig att den som uppträder som fullmäktig antingen saknat en fullmakt eller överskridit sin behörighet ska mellanmannen ersätta tredje man för den skada han eller hon lider genom att inte kunna göra gällande rättshandlingen mot huvudmannen, d.v.s. det positiva kontraktsintresset.¹⁴ Den latinska benämningen, *falsus procurator*, tar sikte på fall då mellanmannen falskeligen utgivit sig för att

¹⁰ Adlercreutz & Gorton, s. 163.

¹¹ Förslag, 1914, s. 62 samt Grönfors, 1961, s. 22.

¹² Grönfors, 1961, s. 22.

¹³ Grönfors, 1961, s. 22.

¹⁴ Se 25 § 1 st. AvtL samt Grönfors & Dotevall, s 176 f.

vara fullmäktig. Paragrafen gäller dock även fall då mellanmannen har hedervärda motiv.¹⁵ I 25 § 2 st. AvtL anges att ansvaret inte gäller i förhållande till en tredje man i ond tro. En möjlighet för mellanmannen att undkomma skadeståndsskyldigheten är om huvudmannen i efterhand godkänner rättshandlingen. Ratihabitionen innebär då att rättshandlingen får samma verkan som om mellanmannen hade haft en giltig fullmakt.¹⁶

2.2 Behörighet och befogenhet

Vad en fullmäktig *kan* göra inom ramen för fullmakten bestäms av hans eller hennes behörighet.¹⁷ Behörighet innebär huvudsakligen detsamma som ”inom fullmaktens gränser” i 10 § 1 st. AvtL. Vad som konstituerar behörighet varierar med hänsyn till fullmaktens beskaffenhet.¹⁸ För att huvudmannen ska bli bunden av mellanmannens rättshandlande krävs att denne handlar inom sin behörighet.¹⁹ En fullmaktsgivare kan inskränka fullmäktigens rätt att sluta avtal utan att tredje man har vetskap om inskränkningen.²⁰ Inskränkande föreskrifter bestämmer fullmäktigens befogenhet och reglerar med andra ord vad fullmäktigen *får* göra.²¹ Huvudregeln är att huvudmannen är bunden om fullmäktigen handlar inom behörigheten men utanför sin befogenhet.²² Ett viktigt undantag utgör emellertid 11 § 1 st. AvtL. Är tredje man i ond tro, d.v.s. insåg eller borde inse, att fullmäktigen överskred sin befogenhet, blir huvudmannen inte bunden av fullmäktigens handlande. Detta förutsätter dock enligt 11 § 2 st. att fullmakten är en s.k. självständig fullmakt.

2.3 Självständig och osjälvständig fullmakt

Självständiga fullmakter utgör eller grundas på ett yttre faktum från huvudmannen som är synbart för tredje man medan en osjälvständig fullmakt grundas helt på fullmaktsgivarens meddelande till fullmäktigen.²³ I 2 kap. AvtL är 16 § (skriftlig fullmakt), 10 § 2 st. (ställningsfullmakt) samt 13 § (direktmeddelad fullmakt) exempel på självständiga fullmakter. Vid en osjälvständig fullmakt saknas de yttre synbara omständigheterna som visar på mellanmannens behörighet. Grunden för en sådan fullmakt grundas endast på att huvudmannen ger mellanmannen ett uppdrag att företräda

¹⁵ Grönfors & Dotevall, s. 176 f.

¹⁶ Grönfors & Dotevall, s. 123.

¹⁷ Grönfors & Dotevall, s. 116.

¹⁸ Adlercreutz & Gorton, s. 170.

¹⁹ Tiberg & Dotevall, s. 55.

²⁰ Ramberg & Ramberg, s. 56.

²¹ Grönfors & Dotevall, s. 117.

²² Adlercreutz & Gorton, s. 171.

²³ Se 18 § AvtL. samt Adlercreutz & Gorton, s. 172.

honom eller henne, därav det vanligt förekommande namnet ”uppdragsfullmakt”.²⁴

En objektiv bedömning av huruvida visst faktum utgör ett självständigt fullmaktsfaktum eller ej görs enligt tillits- eller godtrosskyddsprincipen.²⁵ Detta faktum ska alltså härröra från huvudmannen samt ge en godtroende tredje man befogad anledning att anta att den som rättshandlar är behörig att företräda huvudmannen.²⁶

²⁴18 § AvtL, Adlercreutz & Gorton, s. 714, Ramberg & Ramberg, s. 59 samt Grönfors & Dotevall, s. 164.

²⁵ Adlercreutz & Gorton, s. 172 f.

²⁶ Adlercreutz & Gorton, s. 173.

3 Ställningsfullmakt

Inom ställningsfullmaktsrätten kan man urskilja två typer; den allmänna ställningsfullmakten och särskilda ställningsfullmakter. De särskilda ställningsfullmakterna har sin grund i den allmänna ställningsfullmakten och brukar benämnas tolerans- respektive kombinationsfullmakt. Syftet med detta kapitel är att ge läsaren en genomgång av rekvisiten i 10 § 2 st. AvtL samt förutsättningarna för tolerans- och kombinationsfullmakten.

3.1 Allmän ställningsfullmakt

Reglerna om den allmänna ställningsfullmakten återfinns i 10 § 2 st. AvtL och har följande lydelse:

”Där någon såsom anställd i annans tjänst eller eljest i följd av avtal med annan intager en ställning, varmed enligt lag eller sedvänja följer viss behörighet att handla å dennes vägnar, anses han hava fullmakt att företaga rättshandlingar, som falla inom gränserna för denna behörighet.”

Lagregeln bör läsas ihop med 10 § 1 st., 11 § 1 st., och 15 § AvtL. Som framkommit i föregående kapitel är ett allmänt fullmaktsrättsligt rekvisit enligt 10 § 1 st. AvtL att mellanmannen ska företa rättshandlingen i huvudmannens namn för att bundenhet ska uppstå mellan huvudmannen och tredje man. Vanligtvis är det mellanmannens ansvar att det framgår för tredje man vem som är hans eller hennes motpart. Vid tvivel om detta anses mellanmannen ha handlat i eget namn.²⁷ Rörande ställningsfullmakt är kravet inte alltid lika stort på mellanmannen att klargöra exakt vem som han eller hon rättshandlar för.²⁸ För en kund som handlar i en mataffär räcker det med att personen som tar betalt står bakom kassan medan butiksägaren/huvudmannen kan förbli anonym.²⁹

De tre rekvisit som specifikt konstituerar ställningsfullmakten är alltså:

- (i) Mellanmannen ska inneha en *ställning*
- (ii) Ställningen är en följd av ett *avtal* med huvudmannen
- (iii) Ställningen ger behörighet, vars gränser följer av *lag* eller *sedvänja*

Principen om synbarhet är central vad gäller ställningsfullmakten.³⁰ Trots att ställningsfullmakten grundas på ett internt avtal mellan mellanmannen och huvudmannen räknas den som en självständig fullmakt.³¹ Medkontrahenten ska hålla sig till de yttre synbara omständigheterna samt i god tro kunna

²⁷ Grönfors & Dotevall, s. 120.

²⁸ Grönfors, 1961, s. 167 f.

²⁹ Förslag, 1914, s. 70.

³⁰ Grönfors & Dotevall, s. 131 f.

³¹ Adlercreutz & Gorton, s. 193.

förlita sig på dessa.³² Motiven formulerar ställningsfullmaktens huvudsakliga betydelse så ”att tredje man icke behöver efterforska, huruvida huvudmannen i det särskilda fallet inskränkt fullmäktigens befogenhet, utan allenast har att hålla sig till det yttre förhållandet, att denne intager en ställning som enligt gängse uppfattning förlämnar makt att sluta avtal eller företaga rättshandlingar av det slag, varom fråga är”.³³ Den rättspolitiska målsättningen med ställningsfullmakt är att trygga ”omsättningens intresse” genom att tredje man i god tro ska ha tillit till en yttre behörighetsgrundande ställning, vilket därmed främjar handeln.³⁴ Innebörden i vad som i motiven kallas ”omsättningens intresse” har genom tiderna förklarats på olika sätt och skulle väl i dagens, ofta rättsekonomiskt inspirerade, avtalsrättsliga terminologi kunna uttryckas som ”en sänkning av transaktionskostnaderna”.³⁵

3.1.1 Mellanmannens ställning

Vid ställningsfullmakt sker fullmaktsförklaringen genom att huvudmannen placerar mellanmannen i viss ställning. Ställningens betydelse för befullmäktigandet blir tydlig genom bestämmelsen om ställningsfullmaktens återkallelse i 15 § AvtL. För att en ställningsfullmakt ska anses återkallad enligt lagrummet krävs att fullmäktigen ska avlägsnas från sin tjänst eller annan ställning i vilken han eller hon varit befullmäktigad. Det räcker inte att mellanmannen är uppsagd eller avskedad för att ställningsfullmakten ska anses återkallad. Att mellanmannen fysiskt måste tas bort från tjänsten kan möjligen uppställa ett visst minsta krav på en ställnings beskaffenhet för att en ställningsfullmakt ska uppstå.³⁶

Frågan vem som kan inneha en ställningsfullmakt är omtvistad i doktrinen. Vissa menar att det med rekvisitet ”ställning” följer att ställningsfullmakten endast kan innehas av en specifik fysisk person; ”om en ställningsfullmakt innehades av flera befattningshavare tillsammans, eller av en juridisk person skulle regelns konstruktion rubbas och särskilt innebörden av att inta en ställning varmed lag eller sedvänja följer viss behörighet”.³⁷ Andra menar dock att även en juridisk person kan inneha en ställningsfullmakt.³⁸

I många fall vållar inte ställningen några problem för tredje man. Ett klassiskt exempel på en person med ställningsfullmakt är butikskassörskan som har behörighet att ingå avtal om försäljning och ta betalt för varorna för butikens räkning. I andra fall är den yttre ställningen inte lika påtaglig. Avgörande i sådana situationer blir då mellanmannens ställning i organisationen, alltså den post huvudmannen placerat fullmäktigen på. Titeln, vilken mellanmannen med huvudmannens godkännande använder i

³² Grönfors & Dotevall, s. 132.

³³ Förslag, 1914, s.73 f.

³⁴ Förslag, 1914, s. 73 samt Grönfors 1990 s, 183.

³⁵ Om transaktionskostnader m.m., se Dahlman m.fl., s. 90 ff.

³⁶ Grönfors & Dotevall, s. 133.

³⁷ Millqvist, s. 73.

³⁸ Dotevall 2007, s. 75, se även TR domskäl i mål T 170-10 i kap. 5.6.2.

tjänsten, blir också en symbol för ställningen.³⁹ En hänvisning till en viss person i ett företag efter att motparten efterfrågat viss kompetens kan också påverka hur ställningen uppfattas.⁴⁰ Ju högre ställning desto mer långtgående behörighet kan den personen utåt sett tänkas ha att ingå rättshandlingar för sin huvudmans räkning.⁴¹

I två rättsfall från 2001 fäste HD stor vikt vid mellanmännens ställning och särskilt hur den uppfattades för tredje man. I NJA 2001 s. 191 (I) hade ett företag beviljats kredit av en bank och som säkerhet erhöll banken en generell borgen från en privatperson. I målet hade en ställföreträdande regionschef tillika vice verkställande direktör i banken muntligen kommit överens om en tidsbegränsad borgensförbindelse med borgensmannen. Banken bestred tjänstemannens behörighet att ingå överenskommelsen. HD skrev i domskälen att *”när en banktjänsteman i chefsställning för bankens räkning gör åtaganden gentemot en kund, finns det ofta anledning att anse att tjänstemannen, genom sin ställning i banken och oavsett de interna reglerna som gäller inom banken, har erforderlig behörighet att handla i förhållande till kunden.”*⁴² En anledning varför HD tolkade behörigheten vidsträckt var att det innebär svårigheter för bankkunder att skaffa sig kännedom om hur beslutsbefogenheter är fördelade mellan olika tjänstemän inom banken. Tjänstemannen ansågs inneha ställningsfullmakt och således blev banken bunden av begränsningen i borgensåtagandet.

I NJA 2001 s. 191 (II) träffade kontorschefen i en bank en överenskommelse med två av bankens låntagare som innebar att deras betalningsansvar för ett lån i banken begränsades till vad som kunde utfås ur säkerhet för krediten i deras fastighet. Överenskommelsen innebar att banken fick nöja sig med en annan säkerhet än vad som var avsett från början. Efter överenskommelsen sjönk dock värdet på fastigheten varvid banken hävdade att kontorschefen inte haft behörighet att begränsa betalningsansvaret för låntagarna. HD refererade i domskälen till NJA 2001 s. 191 (I) och ansåg att banktjänstemannens ställning som kontorschef medförde en betydande behörighet att fatta beslut på egen hand vilket medförde att banken blev bunden av hans handlande.⁴³

En annan bedömning gjorde emellertid HD i NJA 2002 s. 244. Bakgrunden var ett förvärv av aktier mellan två bolag. Av köpeskillingen på 110 miljoner kr fick köparna anstånd med betalning med 50 miljoner kr. En banktjänsteman utfärdade två bankgarantier om 32 respektive 18 miljoner kr i bankens namn. Utfärdaren av garantierna var vice kontorschef och föreståndare på ett av bankens tre kontor i Helsingborg. Han var inte firmatecknare, varken ensam eller i förening med andra. Banktjänstemannen hade enligt bankens kreditinstruktion, rätt att bevilja kredit upp till 500 000

³⁹ Grönfors, 1961, s. 143.

⁴⁰ Se NJA 1953 s. 566, där dock HD bedömde att föreståndaren inte hade behörighet att ingå avtal för bolagets räkning. Se även Grönfors & Dotevall, s. 132.

⁴¹ Grönfors, 1961, s. 190.

⁴² NJA 2001 s. 191 (I), s. 197-198.

⁴³ NJA 2001 s. 191(II), s. 207.

kr med säkerhet och därutöver gällde särskilda villkor för utfärdande av bankgarantier. Kontorets limit var 2 miljoner kr och den totala omsättningen var 250 miljoner kr. Frågan blev om banktjänstemannen, trots att han ostridigt hade överskridit sin befogenhet, ändå kunde binda banken till de utfärdade bankgarantierna. HD fann att banktjänstemannen inte haft behörighet att utfärda bankgarantierna.

Rubriken till referatet i NJA 2001 s. 191 (I och II) anger att det är fråga om ”*chefstjänsteman i bank*” medan det i rubriken till NJA 2002 s. 244 står ”*banktjänsteman*”. Detta skulle, enligt Lennart Johansson, kunna ses som en markering för att gränsen för chefsställning i aktuellt avseende går vid kontorschef.⁴⁴ Erik Nerep, däremot, menar att skillnaden i ställning mellan de olika banktjänstemännen i de tre bankfallen inte haft någon betydelse.⁴⁵ Dessa tre ”bankfall” kommenteras vidare under kapitel 4.4.

3.1.2 Ställning till följd av avtal

Relationen mellan huvudmannen och mellanmannen måste grundas på ett avtal för att en ställningsfullmakt ska föreligga enligt 10 § 2 st. AvtL. Ställningsfullmakt uppkommer vanligtvis genom anställningsavtal men inskränks inte enbart till det utan även uppdragsavtal kan ge fullmakt.⁴⁶ Tanken bakom avtalsrekvisitet är att huvudmannen inte ska bli bunden av ett avtal mot sin vilja. Rekvisitet kan således ses som ett visst minimiskydd mot oönskad bundenhet.⁴⁷

Rekvisitet ”i följd av avtal med huvudmannen” har funktionen att avskilja vissa särskilda slag av representanter från fullmaktsreglerna. Förmyndare, ämbetsmän och dylika personer i offentlig myndighetsställning är exempel på ställföreträdare som därmed undantagits från lagrummets tillämpningsområde.⁴⁸

Det faktum att ett verkligt avtal finns mellan mellanmannen och huvudmannen är inget yttre, för tredje man iakttagbart faktum. Att ställningen ska grundas på avtal är således ett undantag från principen om synbarhet. Risker för att rekvisitet inte är uppfyllt ligger likväl på tredje man och därmed kan huvudmannen inte bli bunden om han eller hon inte slutit avtal eller haft ett uppdragsförhållande med mellanmannen.⁴⁹

⁴⁴ Johansson, s. 149.

⁴⁵ Nerep, s. 422.

⁴⁶ Dotevall, 2003 s. 637 samt Tiberg & Dotevall, s. 48.

⁴⁷ Förslag, 1914, s. 74 samt Grönfors 1961, s. 160.

⁴⁸ Hela stycket hänvisar till Grönfors, 1961, s. 159, jfr dock Dotevall, 1998, s. 79.

⁴⁹ Grönfors, 1961, s. 162, jfr dock Dotevall, 1998, s. 79: ”då en obehörig uppehåller sig i huvudmannens lokaler och utger sig för att vara anställd [...] kan butiksinnnehavaren bli bunden av den obehöriges agerande. Man kan säga att ställningsfullmakten skyddar förtroendet hos tredje man att medkontrahenten har fullmakt”. Dotevall hänvisar här vidare till Frotz, G., *Verkehrsschutz im Vertretungsrecht*. Frankfurt a.M. 1972, som jag tyvärr inte kan följa upp p.g.a. mina obefintliga tyskakunskaper.

Avtalsrekvisitet i 10 § 2 st. AvtL får anses ha en relativt vid innebörd. Ett belysande exempel är NJA 1998 s. 304 där en dödsbodelägare ansågs i princip kunna ha ställningsfullmakt för övriga dödsbodelägare. Den avtalsrelation som fanns mellan dödsbodelägarna (en fader och tre döttrar) var att fadern bodde kvar på den oskiftade fastigheten.⁵⁰ Möjligtvis skulle ett konkludent avtalsförhållande där sägas ha uppkommit.⁵¹

I AD 1994 nr 11 prövades frågan huruvida en anställd vid handelssekreterarmyndigheten i London genom fullmaktregler varit behörig att för Sveriges exportråds räkning anställa en person vid Exportrådet i London. Mellan handelssekreteraren i London och Sveriges exportråd fanns varken anställningsavtal eller annat avtal. Anställningserbjudandet var upprättat på ett brevpapper med texten ”SWEDISH TRADE COUNCIL – EXPORTRÅDET I LONDON” och som dessutom bar Sveriges exportråds logotype. I brevet stod även adressen till det kontor i London där handelssekreteraren arbetade. Dessa samt vissa andra omständigheter gav enligt AD tredje man fog för uppfattningen att handelssekreteraren, vid överlämnandet av anställningserbjudandet, handlade i Sveriges exportråds namn för dess räkning. Eftersom det inte fanns ett avtal mellan handelssekreteraren och Sveriges exportråd förelåg enligt AD ingen allmän ställningsfullmakt enligt 10 § 2 st. AvtL. Domstolen prövade därefter om en s.k. kombinationsfullmakt förelåg men fann att så inte var fallet. Det faktum att domstolen prövade om det förelåg en kombinationsfullmakt trots att det grundläggande avtalsrekvisitet inte var uppfyllt torde innebära att avtalsrekvisitet inte längre har avgörande betydelse på grund av utvecklingen av särskilda ställningsfullmakter.

3.1.3 Behörighet

Det tredje och sista rekvisit som är specifikt för ställningsfullmakten är att behörigheten som följer av ställningen ska grundas på sedvänja eller lag. Eftersom detta är det huvudsakliga området för uppsatsen behandlas det enskilt i kapitel 4. Behörighet enligt lag regleras endast undantagsvis⁵², varför följande framställning enbart fokuserar på rekvisitet sedvänja.

3.2 Särskild ställningsfullmakt; tolerans- och kombinationsfullmakt

Lagrummet i AvtL om ställningsfullmakt anger inte alla dithörande fullmakter. Under åren har det i praxis utvecklats två närliggande fullmaktstyper som i doktrinen kommit att kallas för tolerans- respektive kombinationsfullmakt.⁵³ Utgångspunkten för dessa fullmakter är rekvisiten i

⁵⁰ I fallet förelåg dock efter bedömning av HD ingen ställningsfullmakt.

⁵¹ Se diskussion i Millqvist, s. 72.

⁵² Se te.x. 6 kap. 8 § sjölagen (1994:1004), 5 kap. 1 § Distans- och hemförsäljningslagen (2005:59) och 23 § Lag (1991:351) om handelsagentur.

⁵³ Grönfors, 1961, s. 242.

10 § 2 st. AvtL varför de även kallas för särskild ställningsfullmakt.⁵⁴ Det främsta som skiljer dem från den allmänna ställningsfullmakten är att domstolen kan läka bristen på sedvänja genom att istället beakta en kombination av andra omständigheter som därmed grundar behörigheten hos mellanmannen.⁵⁵

Det huvudsakliga skälet till att dessa fullmakter utvecklats har ansetts vara behovet av att skydda tredje man, eftersom AvtL regler om fullmakter knappast tillgodoser alla situationer där tredje man kan ha ett skyddsvärt intresse.⁵⁶

Tolerans- och kombinationsfullmakterna har stora likheter sinsemellan och det kan ibland vara svårt att särskilja dem. Gemensamt för dem båda är tanken att huvudmannen *borde* ha vidtagit åtgärder för att ”rätta till” tredje mans felaktiga uppfattning.⁵⁷ Sanktionen för huvudmannens underlåtenhet blir således bundenhet gentemot tredje man.⁵⁸

3.2.1 Toleransfullmakt

Det som kännetecknar en toleransfullmakt är att det ska föreligga ett av mellanmannen ”*upprepat handlande, vilket huvudmannen förefaller att ha tolererat genom sin underlåtenhet att aktivt ingripa för att förhindra ett upprepande*”.⁵⁹ Tanken att huvudmannens passivitet rörande mellanmannens företagna handlingar kan grunda fullmakt kan även spåras till motiven till AvtL som uttrycker följande:

*”Om t.ex. någon upprepade gånger uppträtt såsom fullmäktig för en annan utan att denne haft något att anmärka däremot, kan i en sådan passivitet under vissa förhållanden ligga en fullmakt att även för framtiden företaga rättshandlingar av ifrågavarande slag”.*⁶⁰

I NJA 1973 s. 725 blev en kommunalt anställd tjänstemans handlande bindande för kommunen då ”*verksamheten inte hade mötts av någon invändning från kommunledningens sida utan uppenbarligen fortgått med dess gillande*”.⁶¹ HD beskriver även toleransfullmakten i NJA 1990 s. 591 som att huvudmannen ska ”*under avsevärd tid eller upprepade gånger tolererat det utan att framställa någon invändning*”.⁶² I målet hade en försäljare ingått ett avtal om hävning med en kund för bolagets räkning. Avseende fråga om huruvida toleransfullmakt förelåg uttalade HD att försäljaren inte tidigare för företaget slutit liknande avtal varför ingen praxis på företagets sida som skulle kunna grunda behörighet fanns. För att en

⁵⁴ Adlercreutz & Gorton, s. 213.

⁵⁵ Grönfors, 1961, s. 243.

⁵⁶ Dotevall, 1998, s. 106.

⁵⁷ Grönfors, 1990/91 s. 434.

⁵⁸ Grönfors, 90/91, s. 434 samt Dotevall, 1998, s. 115. Jfr dock Lehrberg, 2006, s. 162.

⁵⁹ Grönfors, 1961, s. 244.

⁶⁰ Förslag, 1914, s. 71.

⁶¹ NJA 1973 s. 725, s. 739.

⁶² NJA 1990 s. 591, s. 600.

toleransfullmakt ska uppstå krävs det alltså ett upprepat likartat handlande som huvudmannen tidigare tolererat.⁶³

Det kan tyckas att en förutsättning, för att huvudmannen aktivt ska kunna förhindra att mellanmannen uppträder på ett sätt som gör att tredje man får intryck av behörighet, ska vara att huvudmannen *känner till* mellanmannens agerande. Det finns dock fall där ett företags vårdslöshet att inte känna till sin anställdes agerande gjort att företaget blivit bundet av densamma. I NJA 1974 s. 706 hade chefen för ett företags postavdelning under två års tid varit i kontakt med posten och där mottagit betalning för företagets checkar. Det var ostridigt i målet att chefen inte haft behörighet att ta emot betalningen. Efter hand kom chefen att tillägna sig själv ett större belopp. Att företaget inte reagerade på kontantlyften berodde på att chefen, genom brottsliga manipulationer, gjort företaget ovetandes om detta. Eftersom företaget enligt HD varit så culpösa i den interna kontrollen bedömdes de dock vara ansvariga för att chefen tillsynes intog en ställning som gav honom rätt att få betalt för checkarna. En slutsats är således att en huvudman kan bli bunden, inte bara av det han eller hon varit medveten om, men även det han eller hon *borde* vetat om, men förhållit sig passiv till.⁶⁴

3.2.2 Kombinationsfullmakt

Karakteristiskt för kombinationsfullmakten är att det föreligger en ”*kombination av olika omständigheter, vilka anses vara i samverkan med varandra ägnade att inge en medkontrahent föreställningen att han har att göra med en behörig mellanman*”.⁶⁵ Dessa omständigheter tillsammans ersätter således rekvisitet sedvänja i 10 § 2 st. AvtL.⁶⁶

Ett äldre avgörande där HD tillämpade en kombinationsfullmakt, innan begreppet än hade myntats, är NJA 1950 s. 86. I målet tog en bilförsäljare emot betalning från en kund, trots att han enligt en föreskrift i ordersedeln, som kunden hade undertecknat, inte var behörig till det. I ordersedeln, i direkt anslutning till priset, stod det att viss kontant betalning skulle erläggas, men det angavs inte vidare till vem betalningen skulle lämnas. Oklarheten i detta samt det intryck av behörighet som köparen fick av försäljaren medförde att försäljaren i slutändan ansågs behörig att ta emot betalningen.

En princip som etablerades i NJA 1985 s. 717 rörande kombinationsfullmakten är att det är *huvudmannens* handlande som ska ge tredje man fog att räkna med att mellanmannen har behörighet och att huvudmannen därför ansvarar på grund av det.⁶⁷ Det sätt huvudmannen organiserar sin verksamhet på är exempel på ett handlande som kan vara

⁶³ Millqvist, s. 80.

⁶⁴ Dotevall, 1998, s. 111 f.

⁶⁵ Grönfors, 1961, s. 244.

⁶⁶ Grönfors, 1961, s. 242 samt Dotevall, 1998, s. 116. Se även NJA 1990 s. 591.

⁶⁷ NJA 1985 s. 717, s.720 samt Dotevall, 1998, s. 116.

avgörande för hur tredje man uppfattar mellanmannens ställning. Det talas i doktrinen om att huvudmannen således bär en organisationsrisk.⁶⁸

NJA 1990 s. 591, refererat ovan, berör inte enbart fråga om toleransfullmakt utan HD prövade också huruvida försäljaren som ingick ett hävningsavtal med en kund hade behörighet genom en kombinationsfullmakt. HD hänvisade i den delen till principen stadgad i NJA 1985 s. 717 och kom till slutsatsen att motparten inte hade fog att tro att försäljaren var behörig att ingå ett förlikningsavtal med ekonomiska åtaganden för huvudmannen, enbart på den grund att försäljaren för bolaget var behörig att träffa avtal om köp och försäljning av maskiner. Det fanns inga belägg, enligt HD, att ägaren av företaget (huvudmannen) kände till att försäljaren skulle besluta om en sådan uppgörelse utan att först diskutera saken med ägaren. Sammantaget fann HD att huvudmannen inte hade varit skyldig att upplysa motparten om försäljarens bristande behörighet och att det istället var motparten själv som tog en risk genom att ingå överenskommelsen med försäljaren utan att närmare förvissa sig om dennes behörighet.

NJA 1990 s. 591 har beskrivits som ett ”trendbrott”⁶⁹ inom svensk praxis rörande utvecklingen av ställningsfullmakten då HD bedömde fallet i två steg; efter ett konstaterande att mellanmannen inte hade behörighet grundad på sedvänja diskuterades om bundenhet ändå kunde uppkomma genom tolerans- eller kombinationsfullmakt. Liknande tvåstegsmodeller har därefter används flitigt i rättstillämpningen.⁷⁰

I AD 1994 nr 11, refererat ovan, diskuterade AD om en handelssekreterare genom en kombinationsfullmakt ingått ett anställningsavtal med tredje person för Svenska exportrådets räkning. De omständigheter som åberopades var att handelssekreteraren använt ett brevpapper med Sveriges exportråds logotype samt att det fanns en skylt vid handelssekreterarens kontor med namnet ”Sveriges exportråd”. Det var dessutom utrett att Svenska exportrådet hade *vetskap* om att handelssekreteraren använde brevpappret samt var försedd med skylten. Dock ansåg AD att dessa omständigheter inte var tillräckliga för ge sekreteraren behörighet att binda exportrådet. Enligt Dotevall är det är för högt ställt krav att huvudmannen ska ha *vetskap*. Han anser det vara tillräckligt att huvudmannen *borde* insett att mellanmannen uppträtt på ett sätt som gör att tredje man har anledning att räkna med att fullmakt fanns.⁷¹

3.3 Kommentar om utvecklingen av ställningsfullmakten

Samhället har utvecklats sedan AvtL tillkomst och ställningsfullmaktsinstitutet inte har kunnat motsvara behovet av

⁶⁸ Dotevall, 1998, s. 121.

⁶⁹ Grönfors & Dotevall, s. 144.

⁷⁰ Se NJA 1992 s. 168, NJA 1998 s. 304 samt praxis presenterad i kap 6.

⁷¹ Dotevall 1998, s. 120. Se även NJA 1974 s. 706.

förändringar. Konsten att utöka behörigheten med annat än vad som följer av rekvisiten i 10 § 2 st. AvtL har dock kritiserats som en ”risk för att rättsinstitutet ställningsfullmakt tappar sin profil och att tillämpningen därför blir slapp”.⁷² Tillitsprincipen, d.v.s. att en part ska kunna lita på att ett avtal är gällande, har blivit en mer framträdande princip genom att ställningsfullmakten utvecklats på detta sätt. Det är dock en svår avvägning att veta hur mycket ställningsfullmakten bör byggas ut för att inte de tre inblandade parterna – huvudmannen, mellanmannen och tredje man – intressen ska krocka för mycket.⁷³ Huvudmannens intresse är att endast bli bunden i enlighet med sin vilja medan tredje man snarare önskar att huvudmannen binds så långt som fullmakten för en utomstående tycks räckas.⁷⁴ Mellanmannen vill däremot stå utanför transaktionen. Grönfors menar att behörigheten inte borde utvidgas för mycket utan att intressenters och borgenärs intresse istället ska skyddas genom att upprätthålla ”firmateckningsinstitutets viktiga funktion i rättslivet”.⁷⁵

I ett mål som när detta skrivs (maj 2013) är föremål för prövning i HD, nedan kallat ”Agentavtalet”,⁷⁶ fann TR att mellanmannen var behörig att ingå ett visst avtal med stöd av en toleransfullmakt. HovR ändrade dock domen och menade att det inte förelåg någon fullmakt. Målet presenteras ingående i kap 6.8 men i korthet kan sägas att det rör frågan om huruvida en person har haft behörighet att för sin huvudmans räkning ingå ett agentavtal med ett annat utländskt bolag. Inför förhandlingen i HD har Dotevall, på uppdrag av svarandeparten, avgivit ett sakkunnigutlåtande angående vilket omfång en kombinations- och toleransfullmakt kan ha i ett sammanhang som det förevarande. Dotevall får anses vara en auktoritet i svensk mellanmansrätt. Han, liksom Grönfors, är kritisk till en för långtgående utbyggnad av fullmakterna och skriver följande:

*”Ett synsätt som innebär att det är tillräckligt att konstatera att mellanmannen verkat i huvudmannens organisation och att tredje man därigenom fått intryck av att fullmakt fanns, skulle, om det appliceras på rättshandlingar som inte är av rutin- eller schablonkaraktär, medföra en alltför långtgående urholkning av skyddet för ett bolags intressenter och borgenärer och ett alltför starkt skydd av tredje mans intresse för att kunna godtas i kommersiella avtalsförhållanden. Detta gäller särskilt i internationella relationer där relativt höga krav bör ställas på att part klarlägger att mellanmannen har fullmakt att ingå avtal, detta inte minst med tanke på att det kan vara fråga om mycket skiftande affärskulturer i de länder där parterna har sin hemvist.”*⁷⁷

Det är mycket sällsynt att i rättspraxis hitta fall som endast rör ”rena” allmänna ställningsfullmakter. Vanligtvis förs ett fullmaktsresonemang

⁷² Grönfors, 90/91, s. 436.

⁷³ Grönfors, 1961, s. 103.

⁷⁴ Grönfors, 1961, s. 103.

⁷⁵ Grönfors, 90/91, s. 437.

⁷⁶ Mål nr T 162-11 HD (2012-02-15), se kap. 6.8.

⁷⁷ Mål nr T 162-11 HD (2012-02-15), Aktbilaga nr 8, s. 6.

utifrån kriterierna för de särskilda fullmaktstyperna. En förklaring till att det sällan anses föreligga allmän ställningsfullmakt i praxis kan vara att det är lättare att bevisa en sådan specifik situation som medför att mellanmannen har en viss ställning jämfört med att påvisa en mer generell sedvänja.⁷⁸ Trots detta förefaller det som HD hittills har haft en restriktiv hållning även när det kommer till att grunda behörighet på tolerans- eller kombinationsfullmakt.⁷⁹

⁷⁸ Adlercreutz & Gorton, s. 213.

⁷⁹ Millqvist, s. 79.

4 Behörighet enligt sedvänja

Ställningsfullmaktens huvudsakliga syfte är att främja omsättningens intresse genom att tredje man inte ska behöva efterforska huruvida det föreligger inskränkningar i mellanmannens behörighet vid varje transaktion.⁸⁰ Tredje man ska kunna förlita sig på det yttre förhållandet att mellanmannen har en ställning varmed enligt lag eller sedvänja följer viss behörighet. I detta kapitel utreds begreppet sedvänja och jag belyser också olika aspekter av dess tillämpning och utveckling som grund för analysen rörande frågan om sedvanerekvisitets ändamålsenlighet.

4.1 Definition

Hur förhåller sig begreppen handelsbruk, sedvänja och kutym till varandra? I 10 § 2 st. AvtL står det uttryckligen att det är sedvänja som ska avgränsa behörigheten medan det i ett flertal dispositiva regler står att stadgandet gäller om inte annat följer av handelsbruk eller annan sedvänja.⁸¹ Begreppen ”handelsbruk eller annan sedvänja” har i doktrinen ibland tolkats som att handelsbruk och sedvänja inte är samma sak och därmed inte ska förväxlas vid tillämpningen av 10 § 2 st. AvtL.⁸² Distinktionen är dock inte glasklar. Förutsättningar för handelsbruk beskrivs i doktrinen bl.a. som att handelsbruket ”ska ha vunnit tillräcklig utbredning och stadga”⁸³ och har definierats som ”sedvänja som har nått en hög grad av fasthet och stadga och som avser handlingsmönster inom affärlivet”.⁸⁴ Termen sedvänja har även ansetts vara mer vidsträckt än begreppen handelsbruk eller lokala bruk (kutym) som därmed innebär att lokalt begränsade vanor inte får behörighetsgrundande verkan enligt 10 § 2 st. AvtL.⁸⁵ Med vidsträckt syftas inte bara ur ett geografisk perspektiv, utan även i den bemärkelsen att ställningsfullmakt är avsedd att täcka fall där ingendera av parterna är köpmän, som är fallet gällande handelsbruk.⁸⁶ I det klassiska verket ”Kutum och rättsregel” sammanfattar dock Hjalmar Karlgren handelsbruk och annan sedvänja just under benämningen ”kutym”.⁸⁷ Jag har valt att i den här uppsatsen anse att det som skrivs om handelsbruk även avser sedvänja.⁸⁸

I motiven till 10 § 2 st. AvtL beskrivs sedvänja som ”gängse skick och bruk” och ”gängse uppfattning” eller att ”den allmänna rättsuppfattningen tillägger en person i dylik ställning behörighet att i den omfattning skick

⁸⁰ Förslag s.73-74 samt Herre, 2005:1, s. 133.

⁸¹ Se t.ex. 1 § 2 st. AvtL, 3 § Köplagen (1990:931) och 1 § 1 st. Lagen (1914:45) om kommission.

⁸² Grönfors & Dotevall, s. 145.

⁸³ Ramberg & Ramberg, s. 29.

⁸⁴ Bernitz, s 40. Se även NJA 1980 s. 740 och Dotevall, 2003, s. 637.

⁸⁵ Grönfors & Dotevall s. 135 samt Dotevall, 01/02, s. 106.

⁸⁶ Grönfors, 1961, s. 154.

⁸⁷ Karlgren, s. 10.

⁸⁸ Jfr även Grönfors, 1961, s. 154.

och bruk giva vid handen handla i huvudmannens namn".⁸⁹ Handlingsmönstret ska vara allmänt utbrett samt ha iakttagits så länge att det har accepterats som något parter normalt inrättar sig efter.⁹⁰ Det krävs dock inte att sedvänjan är känd för var och en men den måste vara typiskt sett synbar.⁹¹ Det tar alltså tid för en sedvänja att utvecklas då ett regelbundet handlande ska ha pågått under så pass lång tid att förfarandet vunnit stadga.⁹² Sedvänja är dock inte något konstant utan kan utvecklas och ändras under tiden, vilket i sin tur medför att rättspraxis om ställningsfullmakt kan bli föråldrad och därmed irrelevant.⁹³

I och med rekvisitet sedvänja är ställningsfullmakten mest lämpad för rutinären den av mindre omfattning.⁹⁴ I både doktrin och praxis sägs ställningsfullmaktsinstitutet vara avsett för *"de schablonartade och i det dagliga livet ofta upprepade rättshandlingarna, under det att ovanliga och mera omfattande rättshandlingar har fullmaktsdokumentet som sitt naturliga instrument"*.⁹⁵ Ett exempel på ett rutinärende är enligt motiven att en tjänsteflicka gör mindre inköp för sin husbondes räkning.⁹⁶ Grönfors menar att rekvisitet sedvänja spelar *"en viktig roll som automatiskt begränsande faktor när det gäller omfattningen av de relevanta mellanmanshandlingarna"*.⁹⁷

4.2 Utvecklingen av den rättsliga användningen av handelsbruk och sedvänja

Att använda handelsbruk som rättskälla är väl förankrat inom handelsrätten, som i början av 1900-talet uppnådde en höjdpunkt i utvecklingen då den merkantila verksamheten på många sätt själv reglerade sina rättsliga förhållanden. Eftersom det var den oceanburna världshandeln som främst präglade handelsbrukens storhetstid kom handelsbruken främst att gälla för storhandelns del betydelsefulla frågor och stora belopp. Handelsbruk och sedvänja blev så småningom del av gällande handelsrätt.⁹⁸

Handelsbruk och annan sedvänja erkänns sålunda i svensk rätt som en egen, självständig rättskälla på handelsrättens område.⁹⁹ Enligt 3 § KöpL kan handelsbruk eller sedvänja tillämpas istället för lagens bestämmelser, om bruket måste anses bindande för parterna. I förslaget till KöpL sägs att en allmän förutsättning för att handelsbruk ska sätta lagens regler ur spel är att

⁸⁹ Förslag, 1914, s. 72.

⁹⁰ Bernitz, s. 42.

⁹¹ Tiberg & Dotevall, s. 50.

⁹² Grönfors, 1999, s. 129.

⁹³ Johansson, s. 151.

⁹⁴ Grönfors, 1961, s.190.

⁹⁵ NJA 1992 s. 782, s. 804 samt Grönfors & Dotevall, s. 136.

⁹⁶ Förslag, 1914, s. 72.

⁹⁷ Grönfors, 1961, s.132.

⁹⁸ Hela stycket hänvisar till Grönfors, 1999, s. 123 f.

⁹⁹ Bernitz, s. 41.

handelsbruket generellt har godtagits och efterföljs inom den aktuella branschen. Däremot kan inte lagtexten närmare ange vilka krav som bör ställas på handelsbruket eller sedvänjan utan bedömningen för det är överlåten till rättstillämpningen att avgöra.¹⁰⁰

Detsamma gäller i den internationella köplagen CISG, artikel 9 (2) som i sin svenska översättning lyder:

”Om inte annat har överenskommits, anses parterna i fråga om sitt avtal eller dess ingående underförstått ha hänvisat till handelsbruk och annan sedvänja som parterna kände till eller borde ha känt till och som i internationell handel är allmänt känt och regelbundet iaktas av parter i avtal av föreliggande typ vid det ifrågavarande slaget av handel.”¹⁰¹

Handelsbruk och annan sedvänja i den svenska versionen är en översättning av engelskans ”usage”.

Även i 1905 års köplag¹⁰² kunde handelsbruk och annan sedvänja sätta lagens regler ur spel. Lagstiftaren kom dock senare att, *”utan ingående överväganden”*, använda motsvarande stadgande i andra civilrättsliga lagar, däribland 10 § 2 st. AvtL.¹⁰³

Förhållandena idag ser dock inte likadana ut som när handelsbruket utvecklades. Att under decennier innöta ett faktiskt handlingsmönster som till slut erkänns få rättslig verkan, är idag en sällsynthet. En anledning är den snabba teknikutveckling inom den elektroniska handeln som lämnar begränsande möjligheter att för elektroniska avtalsingåenden fastställa fasta beteenden, som ju handelsbruk och sedvänja kräver.¹⁰⁴ En annan anledning är att det faktiska utrymmet för tillkomst och utveckling av handelsbruk och liknande sedvänja har minskat i Sverige under senare år eftersom förutsättningarna för kutymen inom olika näringar var större förr när företagen var mindre och mer lokala medan många branscher numera domineras av stora centralstyrda multinationella företag.¹⁰⁵

4.3 Bevisfrågor rörande sedvänja

En av svårigheten med tillämpningen av 10 § 2 st. AvtL är att bevisa sedvänjans faktiska existens och bestämma dess innehåll.¹⁰⁶ Det är inte lätt att hitta hållbara materiella kriterier och det är i slutändan domstolen som avgör vad som fyller de rättsliga kvalifikationerna för handelsbruk eller sedvänja.¹⁰⁷ Att utifrån sedvänja bestämma omfattningen av en mellanmans

¹⁰⁰ Prop. 1988/89:76, s. 66.

¹⁰¹ CISG artikel 9 (2), se Ramberg & Herre, 2009, s. 128.

¹⁰² Lag (1905:38) om köp och byte av lös egendom, § 1.

¹⁰³ Karlgren, s.7.

¹⁰⁴ Grönfors, 1999, s. 140 samt Hultmark, s. 24.

¹⁰⁵ Bernitz, s. 42.

¹⁰⁶ Dotevall, 2003, s. 638.

¹⁰⁷ Grönfors, 1999. s. 133.

behörighet är till sin natur kasuistiskt.¹⁰⁸ Ett belysande exempel på hur svårt det kan vara att bestämma vad som är sedvanligt för en viss yrkesutövare är rättsfall där försäljare i olika branscher varit föremål för bedömning om behörighet förelegat. En bilförsäljare ansågs inte, enligt sedvänja, vara behörig att ingå avtal om försäljning av två begagnade bilar för huvudmannens räkning i NJA 1969 s. 185 medan HD i NJA 1972 s. 408 bedömde att sedvänja fanns som gav en möbelförsäljare behörighet att beställa möbler för leverans direkt till kunden. I NJA 1985 s. 717 dömde HD till kundens nackdel då det inte var visat att sedvänja förelåg som gav försäljare av prefabricerade småhus behörighet att träffa avtal med konsumenten för företagets räkning.¹⁰⁹ NJA 1990 s. 591 är också ett exempel på ett fall med en försäljare som i detta fall inte ansågs behörig att för huvudmannens räkning godta hävning av ett avtal med kunden.

Processrätligt sett är huvudregeln att sedvänja, som behörighetsgrundande faktum, utgör rättsfaktum som ska åberopas och styrkas av part enligt 17 kap. 3 § andra meningen, RB.¹¹⁰ Det är således upp till part att styrka sitt påstående om att sedvänja föreligger.¹¹¹ Flertalet fall från HD visar att ställningsfullmakt inte ansetts föreligga på grund av att motparten inte kunnat styrka att sedvänjan var sådan att den gav viss behörighet till person i viss ställning att utföra rättshandlingen.¹¹² Domstolar kan vidare ex officio använda och inhämta sakkunnigbevisning för att utreda handelsbruk eller annan sedvänja.¹¹³ HD har dock uttalat att förekomsten av ställningsfullmakt inte är ”en ren bevisfråga”.¹¹⁴ Ställningsfullmakt har även ansetts föreligga där det betraktats som ”ändamålsenligt”.¹¹⁵

Upplysning om handelsbruk och annan sedvänja kunde tidigare inhämtas från handelskamrar, s.k. responsa men den verksamheten har numera upphört.¹¹⁶ Hjalmar Karlgren kritiserade handelskamrarnas responsaverksamhet i boken ”Kutym och rättsregel” från 1960. Bland annat framfördes att handelskamrarna inte hade tillräckligt god kompetens för att göra svåra rättsliga bedömningar.¹¹⁷ Enligt handelskamrarnas stadgor fick uttalanden om förekomsten av handelsbruk inte röra frågor av huvudsakligen rättslig innebörd. Problemet var dock att det oftast rörde sig om hantering av rättsliga begrepp då förfrågningarnas beskaffenhet vanligen rörde frågor om huruvida handelsbruk gav kontrahenter viss rättighet eller, som i ställningsfullmaktens fall, viss behörighet.¹¹⁸ Karlgren ansåg inte att

¹⁰⁸ Grönfors & Dotevall, s. 136.

¹⁰⁹ Se dock NJA 1986 s. 596 där vad försäljaren insett eller bort inse om konsumentens uppfattning rörande avtalets innehåll tillräknades huvudmannen (näringsidkaren).

¹¹⁰ Westberg, s. 364 f.

¹¹¹ Millqvist, s. 74.

¹¹² Se t.ex. NJA 1985 s. 717 och NJA 1990 s. 591.

¹¹³ Westberg, s. 372. Se även NJA 1990 s. 591.

¹¹⁴ Se NJA 2002 s. 244.

¹¹⁵ Se mer om detta i kap. 4.4.

¹¹⁶ Bernitz, s. 43.

¹¹⁷ Karlgren, s. 74.

¹¹⁸ Karlgren, s. 74 – märk även not 15 på s. 74.

handelskamrarna hade den juridiska sakkunskap som krävdes i de frågorna. En annan problematik som Karlgren framförde var om handelskamrarna hade klart för sig vad som var det avgörande för handelsbruk i rättslig mening, nämligen inte *uppfattningen* som råder om god sed, eller med andra ord vad som bör iaktas utan hur det erfarenhetsmässigt *faktiskt* handlas på området.¹¹⁹ Slutligen kritiserades även hela proceduren i responsaförfarandet, som var undandragen domstolarnas insyn. Enligt Karlgren skulle kritiken mot handelskamrarna väga mindre tungt om domstolen fick mer kontroll, t.ex. genom att ha möjlighet till förtydligande och kompletteringar rörande handelskamrarnas utredningar. De företagare som anlätades som upplysningskälla hos handelskamrarna var okända för rätten och de handlade inte under något juridiskt ansvar när de gjorde sina uttalanden.¹²⁰ Tidigare handelsbruksuttalanden av svenska handelskamrar finns samlade i publikationen *Handelsbruk I-IX, 1923-1987*.

Däremot är yttranden från bransch- eller intresseorganisationer ett idag förekommande medel för att bevisa en sedvänjas existens.¹²¹ Det har även förekommit att yttrande har inhämtas från myndigheter.¹²² Finns inte något yttrande från bransch- eller intresseorganisationer är det i nuläget oklart vilken bevisning som bör godtas för en sedvänjas existens. I ett aktuellt mål rörande ställningsfullmakt som när detta skrivs (maj 2013) är föremål för prövning i HD, och som även behandlas nedan, har HD i beslutet om prövningstillstånd uttalat att HD har för avsikt att klargöra vad som kan ligga till grund för en bedömning om sedvänja.¹²³ I underrätterna åberopades ett uttalande av professor Erik Nerep om sedvänja och både TR och HovR ansåg att uttalandet inte var tillräckligt för att användas som bevisning.¹²⁴ HD tolkade detta som att underrätterna var av uppfattningen att det i princip krävs uttalanden från bransch- eller intresseorganisationer för att bevisa sedvänja, men att så inte borde vara fallet.¹²⁵ Även HDs domskäl i NJA 1965 s. 204 indikerar att det inte krävs den sortens bevisning för att bedöma behörigheten enligt den allmänna ställningsfullmakten.¹²⁶

I de fall domstolen använder sig av uttalanden från bransch- och intresseorganisationer och där part i tvisten är medlem i den organisationen som yttrar sig, kan finnas anledning att ifrågasätta opartiskheten i uttalandet. I NJA 1992 s. 168 var frågan om en platschef vid ett visst finansbolag hade behörighet att ingå ett visst avtal för finansbolagets räkning. I målet rådfrågades Finansbolagens förening, där finansbolaget var medlem.

¹¹⁹ Karlgren, s. 75.

¹²⁰ Karlgren, s. 77.

¹²¹ Se NJA 1985 s. 717 (Sveriges Trähusfabrikers Riksförbund), NJA 1990 s. 591 (Stockholms handelskammare), NJA 1992 s. 168 (Finansbolagens förening) NJA 2001, s. 191 I och II (Svenska bankföreningen), NJA 2002 s. 244 (Svenska bankföreningen).

¹²² Se NJA 1956 s. 36 och NJA 1992 s. 782 där yttrande hämtades från Försäkringsinspektionen, nuvarande Finansinspektionen samt NJA 1985 s. 717 (Konsumentverket).

¹²³ Mål nr T 1310-12 HD (2012-12-11), se kap. 6.9.3.

¹²⁴ Mål nr T 9489-10 Svea Hovrätt (2012-02-17), se kap. 6.9.

¹²⁵ Mål nr T 1310-12 HD (2012-12-11).

¹²⁶ Fallet kommenteras vidare under kapitel 4.4.1.

Föreningen ansåg inte att det förelåg sedvänja i branschen att utföra den företagna rättshandlingen och HD dömde i enlighet med uttalandet. HD kommenterade inte något om finansbolagets medlemskap i föreningen. Enligt Dotevall är det faktum att ena parten är medlem i den organisation som yttrar sig en omständighet som domstolen särskilt borde beakta.¹²⁷

Tanken att enbart göra en formell avgränsning av begreppet handelsbruk och då exempelvis ge en speciell myndighet i uppdrag att bestämma gränserna har diskuterats i doktrinen.¹²⁸ Även om det i teorin kan låta som en bra idé skulle det praktiskt sett vara svår genomförbart. Detta beror på att handelsbruk är ett resultat av handelslivets egen rättsskapande verksamhet vilket gör att det hade varit svårt att opartiskt bedöma vem som skulle få monopol på utformningen av den sortens rättskälla.¹²⁹ Domstolen har ansetts vara den naturliga förankringen.¹³⁰

4.4 Utvidgning av sedvanebegreppet i 10 § 2 st. AvtL

Grönfors ställer sig frågan huruvida det finns anledning att fästa något stort avseende vid sedvanerekvisitet, att det skulle löna sig att närmare precisera dess innehåll.¹³¹ Snarare än att ge en hållpunkt för bestämmandet av tillämpningsområdet för stadgandet i 10 § 2 st. AvtL menar Grönfors att rekvisitets huvudsakliga uppgift är att ge domstolarna ett flexibelt instrument, med vars stöd de kan utveckla ställningsfullmaktsinstitutet utan att hamna utanför lagstadgandets grunder.¹³² Domstolarna kan därmed leda och dirigera den allmänna rättsuppfattningen om vilken behörighet olika ställningar medför.¹³³

Det senaste fall där HD uttalade sig om en högre tjänstemans behörighet är ”bankfallen”, NJA 2001 s. 191 (I och II) samt NJA 2002 s. 244. Genom att inneha en framträdande ställning hade (chef)banktjänstemännen i NJA 2001 s. 191 (I och II) ställningsfullmakt att binda huvudmannen, oavsett de interna reglerna inom banken. Både Bankföreningen och HD fäste stor vikt vid tredje mans (bankkundens) befogade tillit. Att lägga risken på arbetsgivaren, istället för tredje man i god tro, ansågs som rimligare.¹³⁴ Bankföreningen uttalade att *”en kund måste kunna fästa tilltro till de besked av olika art som denne får från de personer inom banken som kunden uppfattar som ansvariga för det aktuella ärendet. Endast om det hade funnits anledning för kunden att känna beaktansvärd osäkerhet i fråga om dessa bankens företrädares befogenhet eller behörighet är det rimligt att kunden kontrollerar om formella förutsättningar för att träffa avsett avtal*

¹²⁷ Dotevall, 2001/01, s. 106.

¹²⁸ Grönfors, 1999, s. 134.

¹²⁹ Grönfors, 1999, s. 134.

¹³⁰ Grönfors, 1999, s. 134.

¹³¹ Grönfors, 1961, s. 152.

¹³² Grönfors, 1961, s. 152.

¹³³ Grönfors & Dotevall, s. 135.

¹³⁴ Ramberg & Ramberg, s. 55.

föreligger".¹³⁵ Domstolen grundande sin bedömning om sedvänjan på Bankföreningens uttalande. Enligt Johnny Herre antyder domskälen att en del av bedömningen av vad som utgör sedvänja ska utgöras eller i vart fall kompletteras av motpartens befogade tillit.¹³⁶ En anledning till varför HD valde att utsträcka behörigheten var även att det för bankkunder kan vara förknippat med svårigheter att ha kännedom om hur beslutsbefogenheter är fördelade mellan olika tjänstemän inom banken.

I fall II fick en chefbanktjänsteman behörighet att binda banken till den överenskommelse han träffat med bankkunden trots att avtalet fick, som HD uttryckte det, *"en ovanlig konstruktion"*. Överenskommelsen hade dock ändå inte, enligt HD, en sådan betydelse från *"ekonomisk eller principiell synpunkt"* att det föll utanför behörigheten.¹³⁷ Det skiljaktiga justitierådet Nyström ansåg dock att överenskommelsen var *"ovanlig och därtill främmande för normal bankverksamhet"* och menade att banktjänstemannen därmed hade agerat utanför sedvänjan för en befattningshavare i bank och att hans åtgärd inte omfattades av ställningsfullmakt.¹³⁸

När HD utvecklar ställningsfullmakten och sedvanebedömningen såsom i 2001 års bankfall blir gränsdragningen mellan den allmänna ställningsfullmakten och de särskilda ställningsfullmakterna svår. Utifrån det skiljaktiga justitierådets uttalande och kritik mot domstolens sedvanebedömning verkar det snarast som att bedömningen hör till den allmänna ställningsfullmakten men fallet har i doktrin även behandlats i anslutning till kombinationsfullmakten.¹³⁹

HD dömde annorlunda i NJA 2002 s. 244 där frågan var om en banktjänsteman var behörig att utfärda två bankgarantier. I domskälen hänvisade HD till 2001 års fall och det ovan citerade yttrandet från Bankföreningen samt ett nytt uttalande av Bankföreningen som menade att det inte var gängse uppfattning att en bank var skyldig att infria en bankgaranti som utfärdats av en person i sådan ställning som var aktuellt i målet. HD menade att det inte fanns samma praktiska skäl för ställningsfullmakt som åberopats i 2001 års fall när en banktjänsteman gör ett åtagande *"till förmån för en beneficent som inte i egenskap av bankkund står i förbindelse med banken"*.¹⁴⁰ Viktiga omständigheter för tredje man att ta hänsyn till för att utforska om tjänstemannen har ställningsfullmakt är enligt NJA 2002 s. 244; transaktionens omfattning och karaktär i jämförelse med kontorets omsättning samt om bankkunden är näringsidkare eller privatperson med tidigare kontakter i banken.¹⁴¹ Konsekvensen av domen är att personer som kräver att motparten i en transaktion får en bankgaranti av sin bank har en tung bevisbörda rörande behörighetsfrågan med de moment

¹³⁵ NJA 2001 s. 191 (II), s. 207.

¹³⁶ Herre, 2002, s. 3.

¹³⁷ NJA 2001 s. 191 (II) s. 208.

¹³⁸ NJA 2001 s. 191 (II), s. 208.

¹³⁹ Dotevall, 2007, s. 76.

¹⁴⁰ NJA 2002 s. 244, s. 254.

¹⁴¹ Se även Dotevall, 2003, s. 640 samt Herre, 2005:2, s. 572.

beskrivna ovan.¹⁴² Domen har också ansetts innebära att det skapats en osäkerhet om i vilka situationer som motpartens tillit till en persons behörighet ska vara av avgörande betydelse, en slutsats som har goda skäl för sig.¹⁴³

Att en bankkund ska kontrollera den formella behörigheten hos en banktjänsteman endast om det finns anledning att ”känna beaktansvärd osäkerhet” i frågan har av vissa tolkats som en princip etablerad av HD i NJA 2002 s. 244.¹⁴⁴ Uttalandet återgavs dock endast av HD i samband med att HD redogjorde för vad Bankföreningen yttrat i NJA 2001 s. 191. Den (fel)tolkningen har fått konsekvenser i rättstillämpningen. I ett mål, nedan kallat ”Reklamavtalet”, hänvisade TR till NJA 2002 s. 244 och menade att tredje man inte haft anledning att känna beaktansvärd osäkerhet i fråga om mellanmannens behörighet varför det inte förelåg någon vidare undersökningsplikt avseende behörigheten.¹⁴⁵ Målet rör inköp av reklamtjänster till olika tandläkarmottagningar för deras gemensamma huvudmans räkning. En rad omständigheter ledde till att huvudmannen blev bunden genom att TR, och senare även HovR, ansåg att det förelåg en kombinationsfullmakt. En anledning varför Bankföreningen i NJA 2001 s. 191 uttalade att det skulle finnas en undersökningsplikt endast i fall där tredje man hade anledning att känna beaktansvärd osäkerhet var ju bankens komplexa interna arbetsordning. Konsekvensen av att tillämpa Bankföreningens uttalande som en allmän princip blir närmast att tredje man kan presumera att behörighet föreligger, om det inte finns *beaktansvärda skäl* att anta motsatsen. Detta innebär att tillitsprincipen får en stark ställning och att en stor risk läggs på huvudmannen.

Vidare har det i rättspraxis även framkommit fall där HD fann att mellanmannen var behörig utan det fanns sedvänja men där behörigheten ansågs *ändamålsenlig* för kontraktstypen i fråga.¹⁴⁶ I domskälen till NJA 2002 s. 244 uttryckte HD att en sådan utveckling av den allmänna ställningsfullmakten är ”naturlig med tanke på att fullmaksreglerna i övrigt innehåller normativa inslag”.¹⁴⁷ När det mest ändamålsenliga behandlas som det sedvanliga rör man sig, enligt Grönfors och Dotevall, på yttergränsen för vad som är möjligt inom AvtL ramar.¹⁴⁸

4.4.1 Gränsen mellan behörighet och befogenhet i ställningsfullmakt?

I domskälen till NJA 2001 s. 191 I uttryckte sig HD på följande sätt: ”Ett särskilt skäl för att i detta sammanhang anse *behörigheten* vara förhållandevis vidsträckt är att det för bankkunder mestadels är förenat med

¹⁴² Herre, 2002, s. 138.

¹⁴³ Herre, 2002, s. 138.

¹⁴⁴ Se t.ex. Dotevall, 2003, s. 643 samt Dotevall, 2007, s. 77.

¹⁴⁵ Mål T 6332-12 Svea Hovrätt (2013-02-05), se kap. 6.2.

¹⁴⁶ NJA 1956 s. 656 samt Grönfors & Dotevall, s. 135.

¹⁴⁷ NJA 2002 s. 244, s. 253.

¹⁴⁸ Grönfors & Dotevall, s. 135.

betydande svårigheter att skaffa sig kännedom om hur *beslutsbefogenheter* är fördelade mellan olika tjänstemän inom banken.”¹⁴⁹

Eftersom ställningsfullmakten ses som en självständig fullmakt kan en banktjänsteman vars handlande strider mot interna beslutsregler ändå binda huvudmannen om tredje man varit i god tro.¹⁵⁰ I 2001 års bankfall verkar det närmast som att det faktum att det var svårt för tredje man att ha kännedom om bankens interna föreskrifter grundande behörighet, eller i vart fall låg till grund för bedömningen.¹⁵¹ Till skillnad mot befogenhet spelar det ingen roll om tredje man var i god tro om mellanmannen överskred sin behörighet, huvudmannen kan inte bli bunden.

I NJA 2001 s. 191 var alltså det behörighetsgrundande elementet tredje mans befogade tillit till vad en person i viss ställning fick göra. De handlingar en person i en viss ställning *får* göra blir en följd av vad han *faktiskt* gör och därmed blir inskränkande instruktioner till mellanmannen en viktig del i vilka beteenden som uppkommer på marknaden.¹⁵² Den praktiska möjligheten att skilja behörighet från befogenhet torde därmed vara liten. Konsekvensen att inte skilja på behörighet eller befogenhet skulle i sådana fall blir att ställningsfullmakten närmast får karaktär av en uppdragsfullmakt enligt § 18 AvtL där befogenheten sammanfaller med behörigheten som därmed inte sträcker sig längre än befogenheten, d.v.s. instruktionen från huvudmannen.¹⁵³

Motiven framhåller, som ovan sagts, att tredje man inte ska behöva efterforska om fullmäktigens befogenhet är inskränkt utan han eller hon ska kunna hålla sig till de yttre förhållandena.¹⁵⁴ Utifrån motivuttalandet och ställningsfullmaktens i övrigt praktiska funktion ställs antagligen höga krav på ond tro i det här hänseendet.¹⁵⁵ Ett exempel på hur höga krav som kan ställas är NJA 1965 s. 204. Bakgrunden i målet är att Fru L köpte en dammsugare på avbetalning av försäljare F. Hon betalade en mindre summa som handpenning direkt till F. Det förtryckta köpeavtalet innehöll en bestämmelse som gav försäljaren rätt att uppbära betalning av handpenningen men inte hela köpeskillingen. Efter muntlig överenskommelse mellan L och F betalade L hela köpesumman till F kontant samt mottog ett kvitto på bolagets kvittoblankett. Detta gjordes vid L:s hem. Dock behöll F betalningen för egen räkning varför bolaget sedermera vände sig till L och krävde betalning. Bolaget hänvisade till det skriftliga köpeavtalet vilket blev avgörande för HovR:n samt minoriteten i HD. Tre av HD:s ledamöter fann dock att F på grund av sin ställning i bolaget var behörig att mottaga betalning. Avgörandet grundades

¹⁴⁹ NJA 2001 s. 191 (I), s. 198.

¹⁵⁰ 11 § 1 st. AvtL.

¹⁵¹ Jfr Johansson, s. 148 f.

¹⁵² Ingvarsson, s. 1054, not 45.

¹⁵³ Mer om relationen mellan befogenhet och behörighet i uppdragsfullmakt, se Grönfors & Dotevall, s. 117.

¹⁵⁴ Förslag, 1914, s. 73-74.

¹⁵⁵ Adlercreutz & Gorton, s. 193.

huvudsakligen på kundens intryck av försäljarens ställning i bolaget. Köpekontraktet ansågs inte vara en inskränkning i behörigheten.

Till skillnad från bankfallen i NJA 2001 s. 191 kan det inte ansetts svårt för fru L att känna bolagets interna instruktioner eftersom det stod klart och tydligt i köpeavtalet att försäljaren inte hade rätt att uppbära hela betalningen. Enligt Grönfors kan en medkontrahent dessutom inte vara i god tro beträffande omständigheter ”*om vilka de rent yttre förhållandena skäligen borde lämna honom upplysning*”.¹⁵⁶ Trots att det inte fanns någon konsumentköplag vid tiden då dammsugarfallet avgjordes kan det möjligen ha haft betydelse att det handlade om ett konsumentförhållande. Detta är dock inte något som HD uttryckligen lägger vikt vid i NJA 1965 s. 204.

¹⁵⁶ Grönfors, 1961, s. 191.

5 En rättslig utblick

5.1 Ställningsfullmakt i Danmark och Norge

Den svenska avtalslagen är ett resultat av ett gemensamt nordiskt lagstiftningsarbete och ställningsfullmaktsregelns lydelse är därmed densamma i de nordiska ländernas avtalslagar. Det här avsnittet syftar till att göra en kort jämförelse av hur ställningsfullmakten beskrivs och har utvecklats i Danmark och Norge.

För att bedöma omfånget av den allmänna ställningsfullmakten i Danmark prövas i första hand om sedvana finns genom att t.ex. inhämta yttranden från branschorganisationer. Om det inte föreligger någon sedvänja blir fullmaktens omfång beroende av domstolens kvalificerande skön om huruvida motparten (tredje man) med ”rimlighet” uppfattat mellanmannens behörighet i relation till den konkreta handlingen. Om gränserna för behörigheten ändå inte framgår görs en avvägning mellan olika omständigheter som omger transaktionen ifråga. De moment som spelar in i den bedömningen är bl. a. transaktionens storlek (värde) men även det intresse huvudmannen har av att mellanmannen handlar där och då, vilket påminner om reglerna för *negotiorum gestio*. Är det svårt att få ett godkännande direkt från huvudmannen i en situation som kräver ett direkt handlande kan det tala för att mellanmannen får en ställningsfullmakt.¹⁵⁷

Liksom i svensk rätt har det i dansk rätt via praxis utvecklats andra fullmakter än de som direkt framgår av avtalslagen. Dessa kallas adfærdsfuldmagt, eller tolerancefuldmagt.¹⁵⁸ I boken ”Aftaler og mellemmand” används begreppet adfærdsfuldmagt som beskrivning för både toleransfullmakt och kombinationsfullmakt.¹⁵⁹ Anledningen är att författarna anser att det, i vart fall i dansk rätt, är svårt att skilja mellan kombinations- och toleransfullmakt.¹⁶⁰ Utan att jag närmare har studerat dansk praxis kan jag utifrån doktrinen ändå konstatera att innebörden i adfærdsfuldmagten i huvudsak närmast är identisk med svensk rätt, varför det inte finns anledning att gå närmare in på det.

I norsk doktrin görs en liknande beskrivning av hur 10 § 2 st. AvtL ska tillämpas. Sedvänja är avhängigt av vad som anses vara den allmänna uppfattningen och det är inte mellanmannens faktiska behörighet i det enskilda fallet som är avgörande utan vad som normalt följer av en viss ställning. För att avgöra vilka sedvanor som följer vissa ställningar är det oftast nödvändigt att göra en helhetsbedömning där moment såsom

¹⁵⁷ Hela stycket är taget ur Bryde Andersen, s. 287.

¹⁵⁸ Bryde Andersen, s. 298.

¹⁵⁹ Lyng Andersen & Bo Madsen, s. 293.

¹⁶⁰ Lyng Andersen & Bo Madsen, s. 293 f.

branschen, ställningen, ställningens beteckning (ställingsbeteckningen), mellanmannens funktion i verksamheten, och avtalets karaktär tas med i bedömningen. Av betydelse är även om tredje man har ”rimelig grunn til å tro” att mellanmannen haft ställningsfullmakt på det område som gäller. Vid bedömningen av om det föreligger sedvänja tas hänsyn till att sedvänjor ändras över tid och det inte är tillräckligt att visa på sedvänja i ett begränsat geografiskt område utan det ska vara mer allmänt för branschen ifråga. Det ska vidare mycket till för att utveckla en sedvänja när det är fråga om högre ställningar samt sällsynta och ovanliga avtal eller handlingar. Kan part som hävdar att det följer viss sedvänja för en viss ställning inte bevisa densamma är det formellt riktigast att bedöma att en ställningsfullmakt inte föreligger. Rimligheten i att det måste föreligga sedvänja för att binda huvudmannen har dock ifrågasatts i norsk doktrin.¹⁶¹ Det har ansetts mer rimligt att lägga risken på arbetsgivaren än på en godtroende tredje man.¹⁶² Till skillnad från i Sverige verkar det ännu inte ha kommit något rättsfall där en sådan rimlighetshänsyn gjorts av domstolen, jämfört med fallen NJA 2001 s. 191 (I och II).¹⁶³ Därmed förblir det i norsk rätt en fråga de lege ferenda.

Även enligt norsk rätt är det möjligt att grunda fullmakt på ”toleranse- eller kombinasjonsfullmakt”.¹⁶⁴ Det verkar även i norsk doktrin vara omtvistat i huruvida de omständigheter som grundar en kombinationsfullmakt ska samlas i en egen ”fullmaktsgrupp” med en egen beteckning på fullmakt som kommer till stånd på sådan grund.¹⁶⁵ Orsakerna är att omständigheterna som konstituerar fullmakten dels varierar stort och dels att de ligger utanför det man vanligen förknippar med fullmakt.¹⁶⁶ Å andra sidan har det ansetts nyttigt att ha en gemensam benämning på fullmakter som har det gemensamt att de grundas på olika rättsfakta i kombination.¹⁶⁷ Norges högsta domstol ”Høyesterett” har använt begreppet kombinationsfullmakt i ett fall från 2011.¹⁶⁸

5.1.1 Kommentar

Utvecklingen av fullmaktsrätten verkar i de nordiska länderna Norge, Danmark och Sverige i stora delar ha skett på likande sätt. Det är mycket möjligt att det vid närmare granskning skulle framkomma större skillnader, till exempel om domstolarna är mer eller mindre restriktiva i något av länderna med att tillämpa ställnings-, kombinations- eller toleransfullmakten, men för den här uppsatsens ändamål fordras inte en sådan ingående komparativ analys. Det enda som skiljer länderna åt verkar vara begreppsbyggnaden rörande de särskilda fullmaktstyperna.

¹⁶¹ Woxholth, s. 205.

¹⁶² Hela stycket hänvisar till Woxholth, s. 205.

¹⁶³ Ramberg & Ramberg, s. 55.

¹⁶⁴ Woxholth, s. 204 f.

¹⁶⁵ Hov & Høgberg, s. 185.

¹⁶⁶ Woxholth, s. 198.

¹⁶⁷ Woxholth, s. 199.

¹⁶⁸ Rt 2011 s. 410.

5.2 Fullmakt enligt internationella principsamlingar

Avtalsrätten och därmed också fullmaktsläran har på senare tid varit föremål för olika internationella harmoniseringsinitiativ, där man genom att utforma olika ”soft law” principsamlingar söker skapa enhetliga regler för internationella transaktioner. Deras rättskällevärde kan i nuläget sägas vara oklart.¹⁶⁹ Det förekommer dock att HD hänvisar till regelverken i sina domslut.¹⁷⁰ Inom EU har den s.k. Lando-kommissionen tagit fram Principles of European Contract Law (PECL). Även inom UNIDROIT¹⁷¹, institutet med säte i Rom som arbetar för att skapa internationella harmoniserande regler, finns ett regelverk som kallas UNIDROIT Principles of Commercial Contracts (PICC). Under år 2009 publicerades Draft Common Frame of Reference (DCFR) vilket är ett utkast till en europeisk civilrätt, som även innefattar avtalsrätt. Medan PICC endast tillämpas i kommersiella avtalsrelationer omfattar PECL och DCFR även konsumentrelationer.¹⁷²

Detta avsnitt syftar till att beskriva fullmaktslösningar enligt principsamlingarna för att senare jämföra dessa med det svenska ställningsfullmaktsinstitutet. De relevanta artiklarna återfinns i uppsatsens bilaga A.

5.2.1 PECL

Fullmaktsfrågor behandlas i kap 3 om ”Authority of agents”.¹⁷³ Kapitlet omfattar mellanmäns behörighet (authority) att binda sin huvudman mot en tredje man.¹⁷⁴ I PECL delas kapitlet upp i indirekt och direkt representation varav endast den direkta representationen, där en ”agent” agerar i huvudmannens namn, är relevant för nuvarande framställning. En fullmaktsförklaring från huvudmannen till tredje man kan vidare vara uttrycklig eller ”implied from the circumstances”. I kommentaren beskrivs ”implied authority” som en i praktiken viktig fullmakt och illustreras med att en butik som anställer en försäljare blir bunden av avtal som försäljaren ingår inom ramen för ”the merchandise offered for sale”.¹⁷⁵ En implicit behörighet kan inskränkas av huvudmannen men också kompletteras med en bredare s.k. ”apparent authority”. Huvudmannen blir då bunden av en mellanmans handlade om huvudmannens handlande eller uttalande ger tredje man fog att anta (”reasonable and in good faith to believe”) att en

¹⁶⁹ Flodgren, s. 20.

¹⁷⁰ Se bl.a. NJA 2009 s. 672 (DCFR), NJA 2010 s. 629 (DCFR), NJA 2011 s. 600 (DCFR), NJA 2012 s. 452 (DCFR), NJA 2006 s. 638 (PECL, PICC, hänvisning av det skiljaktiga justitierådet Håstad) samt NJA 2008 s. 733 (Även här görs hänvisning till PECL av justitieråd Håstad som skiljaktig).

¹⁷¹ International Institute for the Unification of Private Law.

¹⁷² Adlercreutz & Gorton, s. 4.

¹⁷³ Reglerna infördes i PECL vid sammanträde i Stockholm 1996 och publicerades år 2000, se Lando & Beale.

¹⁷⁴ PECL Artikel 3:101.

¹⁷⁵ Lando & Beale, s. 202 f.

”apparent agent” har behörighet att rättshandla på visst sätt.¹⁷⁶ För att illustrera en situation där apparent authority kan bli aktuell ges i kommentaren ett exempel där en anställd i en juvelerbutik blivit instruerad av sin huvudman att inte ta emot personliga checkar från en kund. Trots detta tar den anställda emot checken och butiken bli då bunden eftersom det följer av den anställdes ”apparent authority to accept cheques since payment by personal cheque in jeweller’s shops is *general practice*”.¹⁷⁷ Någon närmare beskrivning om *vilka omständigheter* som ska anses ge tredje man fog att anta att den han eller hon rättshandlar med är behörig anges inte i kommentaren.

5.2.2 PICC

Kapitlet om avtalsingående genom mellanmän infördes i PICC år 2004 och regleras i kapitel 2, sektion 2.¹⁷⁸ Till skillnad från PECL görs ingen skillnad mellan direkt eller indirekt representation d.v.s. om ”agenten” handlar i eget namn eller i huvudmannens namn.¹⁷⁹ En mellanmans behörighet kan, liksom i PECL, vara ”express or implied”.¹⁸⁰ Ett exempel på ”implied authority” är enligt kommentaren om huvudmannen (B) utser en person (A) till ”Manager of B’s apartment building” och därmed får behörighet att ”conclude short term lease contracts relating to the individual apartments”.¹⁸¹ I artikel 2.2.5 (1) stadgas att en mellanmans handlande utan fullmakt eller utanför behörigheten inte påverkar tredje man eller huvudmannen. Vidare anges i 2.2.5 (2) att huvudmannen inte kan återropa bristande behörighet hos mellanmannen då han eller hon ”causes the third party reasonably to believe that the agent has authority to act on behalf of the principal and that the agent is acting within the scope of that authority”. Artikel 2.2.5. (2) ger uttryck för ”apparent authority”. Enligt motiven är regeln om ”apparent authority” särskilt viktig då huvudmannen är en organisation och inte en fysisk person.¹⁸² Anledningen är att det för tredje mans del kan vara svårt att avgöra huruvida den person som agerar för bolagets/organisationens räkning faktiskt har behörighet till det.¹⁸³ För att avgöra om tredje mans ”belief was reasonable” eller inte beror på omständigheterna i fallet och exempel på faktorer som kan vara avgörande är enligt kommentaren mellanmannens position i organisationens hierarki, transaktionens karaktär samt ”acquiescence of the organisation’s representatives in the past” etc.¹⁸⁴

I kommentaren ges två exempel för att illustrera användningen av ”apparent authority”. I det första exemplet anlitar A, som chef för en av företaget Bs avdelningskontor, en utomstående entreprenör C för att renovera

¹⁷⁶ PECL Artikel 3:201 (2)

¹⁷⁷ Lando & Beale, s. 203.

¹⁷⁸ PICC, 2010.

¹⁷⁹ PICC, 2010, s. 75, se däremot regler om disclosed och undisclosed agencies i Artiklarna 2.2.3 och 2.2.4.

¹⁸⁰ PICC Artikel 2.2.2.

¹⁸¹ PICC, 2010, s. 77.

¹⁸² PICC, 2010, s. 83.

¹⁸³ PICC, 2010, s. 83.

¹⁸⁴ PICC, 2010, s. 84.

avdelningskontorets lokaler, trots att han eller hon saknar behörighet till detta. Eftersom en avdelningschef ”normally would have authority to enter into such a contract” blir B bunden av avtalet med C då det var ”reasonable” för C att tro att A hade behörighet att ingå avtalet.¹⁸⁵ Det andra exemplet hänför sig till situationen att A som är ”Chief Financial Officer” i bolaget B upprepade gånger ingår avtal med bank C, trots bristande behörighet och styrelsen har passivt samtyckt (”with the acquiescence of the Board of Directors”). När A ingår ett avtal med C som är ofördelaktigt för B bestrider bolaget bundenheten grundat på A:s bristande behörighet. Banken C kan då hävda att B är bunden genom A:s apparent authority att ingå avtalet för B:s räkning.¹⁸⁶

5.2.3 DCFR

I artikel II. 6:103 i DCFR regleras fall som ger en mellanman behörighet att företräda en huvudman. Även i DCFR är fullmactsreglerna uppbyggda på så sätt att en fullmakt kan vara ”express”, ”implied” eller ”apparent”.

Enligt kommentaren till DCFR uppkommer ofta ”implied authority” när en huvudman placerar sin anställda i en ställning där behörigheten ”must be implied from the circumstances”. Vidare nämner kommentaren ”usage and practices” dvs handelsbruk eller andra sedvänjor, som viktiga faktorer vid en bedömning huruvida huvudmannen underförstått givit mellanmannen fullmakt/behörighet att handla på ett visst sätt.¹⁸⁷

5.2.4 Kommentar

Regler om mellanmäns behörighet att binda en huvudman är närmast identiska i alla tre principsamlingar. Implied authority liknar den allmänna ställningsfullmakten medan apparent authority har likheter med tolerans- och kombinationsfullmakterna. DCFR är den enda av principsamlingarna som uttryckligen använder ett begrepp som handelsbruk eller sedvänja (usage) i kommentaren som ett verktyg för att begränsa behörigheten för en mellanman som innehar ”implied authority” på samma sätt som den svenska ställningsfullmakten enligt AvtL. Även i kommentarerna till de andra principsamlingarna visar illustrationerna till principerna att ett beteende måste vara allmänt känt för att ”apparent authority” ska grundas. Det framträdande är tredje mans tillit men det som skapar tilliten är att t. ex. chefen för en butik ”normalt sett” får agera på ett visst sätt eller att något är ”general practice”.

Materialet är tyvärr bara hämtat från principsamlingarna och dess kommentarer. Det hade varit intressant att studera något rättsfall där parterna hade valt att tillämpa någon av ovan principer för att se hur rättstillämpningen i praktiken går till, men jag har tyvärr inte funnit något sådant fall.

¹⁸⁵ PICC, 2010, s. 84.

¹⁸⁶ PICC, 2010, s. 84.

¹⁸⁷ DCFR, 2009, s. 417.

6 Sedvänjas betydelse i några aktuella rättsfall om ställningsfullmakt

I följande kapitel behandlas tio aktuella rättsfall där rättsfrågan mer eller mindre rör ställningsfullmakt. Med hänsyn till att rättsfallen är underrättsfall och därmed inte så kända beskrivs varje fall för sig med det utrymme som ansetts behövt utifrån omständigheterna i fallet.

6.1 ”Jalusiavtalet”¹⁸⁸

I målet var frågan om en anställd (Carlsdotter) på SOS Sportswear AB (SOS) varit behörig att sluta avtal för sin huvudmans räkning med Fortress Axalux Sweden AB (Fortress) rörande speciella lås till rulljalusier samt förbättringsarbeten på rulljalusierna till ett värde av 153 335 kr. Fortress blev kontaktad av personal på SOS med anledning av att jalusierna inte gick att stänga, vilket då åtgärdades av Fortress. Problemet hade dock uppstått ett flertal gånger varför Fortress VD och dess chefstekniker åkte till SOS för att diskutera problemet och mötte där Carlsdotter. Fortress personal utförde därefter de åtgärder som sedermera blev föremål för tvisten och Carlsdotter signerade en arbetssedel som förelades av Fortress personal på plats. När fakturan anlände till SOS bestreds betalningsskyldigheten på grund av Carlsdotters bristande behörighet att binda SOS vid avtalet.

6.1.1 Tingsrättens bedömning

Carlsdotter anställdes med titeln ”Customer Service Support”. Hon hade bland annat ansvar för att kordinera en flytt av huvudkontoret. Efter en tid fick hon titeln ”Market relations”. Arbetsuppgifterna var av varierande karaktär som t.ex. assistent till exportchefen, löpande kontakt med svenska och utländska kunder samt arbete med order och fakturering. Hon hade viss behörighet att göra beställningar för SOS räkning med om de översteg 7000-8000 kr behövdes godkännande från den verkställande direktören. Dessutom var hon kontaktperson gentemot fastighetsägaren och hyresvärderna till lokalen som SOS hyrde. Detta sammantaget tydde enligt TR på att Carlsdotter hade en någorlunda framskjutande ställning i bolaget.

Enligt TR visade dock inte utredningen i målet att det skulle föreligga någon sedvänja som gav personer i Carlsdotters ställning behörighet att träffa avtal om så ”betydande belopp” som det i målet var fråga om. Någon allmän ställningsfullmakt fanns därmed inte.

¹⁸⁸ Mål nr T 24857-07 Stockholms tingsrätt (2009-07-13) Fortress Axalux Sweden AB mot SOS Sportswear AB.

Därefter prövade domstolen huruvida det förelåg en kombinationsfullmakt. Vid bedömningen av om SOS betett sig så att Fortress med fog fått intryck av att Carlsdotter hade behörighet tog TR följande omständigheter i beaktande. Carlsdotter hade inte tidigare gjort beställningar för SOS räkning av det slag och till de belopp som var aktuella i detta fall. Det var inte visat att Carlsdotter var den som avtalade om den första reparation som Fortress utförde. Ingen av företrädarna på SOS var införstådda med att mötet med Fortress verkställande direktör och chefstekniker skulle ske eller att Carlsdotter skulle göra den beställning som påstås. Enligt TR var enbart den omständigheten att Carlsdotter sammanträffat med företrädarna för Fortress inte tillräckligt för att SOS ska agerat så att Fortress haft fog att anta att Carlsdotter var behörig.

Således förelåg enligt TR varken allmän eller särskild ställningsfullmakt. Målet överklagades till HovR men vägrades där prövningstillstånd.

6.2 "Reklamavtalet"¹⁸⁹

Målet rör ett avtal mellan ett nummerupplysningsföretag (118 700) och ett tandvårdsföretag (Praktikertjänst).

Praktikertjänst har olika tandläkarmottagningar runt om i Sverige där det på varje ställe finns en verksamhetsansvarig tandläkare som även är anställd i Praktikertjänst. Under fyra månader 2008 ingicks 40 avtal om marknadsföringstjänster per telefon mellan de verksamhetsansvariga på tandläkarmottagningarna och företaget 118 700 . Summan för avtalen var 224 743 kr och samtliga fakturor ställdes till Praktikertjänst som bestred bundenhet.

118 700 hävdade att tandläkarna i egenskap av verksamhetsansvariga för respektive tandläkarmottagning utåt sett haft behörighet att ingå avtalet och därmed binda Praktikertjänst. 118 700:s försäljare använde sig även av en samtalsmall vid ingående av avtalet där tandläkarna uttryckligen uppgav att de hade *befogenhet* att sluta avtalen. Försäljarna på 118 700 hade även blivit kopplade till de verksamhetsansvariga när de efterfrågat den som var ansvarig för inköp av reklam. De hävdade även att Praktikertjänst tidigare låtit sig bindas av avtal om köp av marknadsföringstjänster av ett annat företag som ingicks av de verksamhetsansvariga tandläkarna.

Praktikertjänst bestred att tandläkarna haft behörighet eller befogenhet, vilket 118 700 enligt Praktikertjänst insett eller bort inse.

6.2.1 Tingsrättens bedömning

TR behandlade kort frågan om allmän ställningsfullmakt genom att konstatera att det saknades erforderlig utredning till stöd för påståendet om

¹⁸⁹ Mål nr T 6332-12 Svea Hovrätt (2013-02-05) 118 700 SMS, Webb & Telefon AB mot Praktikertjänst AB.

ställningsfullmakt. 118 700 misslyckade enligt TR med att bevisa sedvänja då de inte konkretiserat inom vilket bransch sedvänjan skulle finnas och inte presenterat någon bevisning. Den utredning som användes i målet bestod i ”viss skriftlig bevisning” samt förhör under sanningsförsäkran. Näst intill samtliga tandläkare hördes som vittnen. Det fanns inte heller något som visade att det hade förlegat en toleransfullmakt.

Däremot fann TR att det förelåg en kombinationsfullmakt för tandläkarna att binda Praktikertjänst. I målet var utrett att tandläkarna hade rätt att göra vissa beställningar av utomstående parter för Praktikertjänsts räkning. Det rörde sig om allt från material som krävdes för utförandet av tandläkararbetet, fika till patienterna samt städtjänster. I vissa sammanhang hade även andra marknadsföringstjänster beställts av tandläkarna vilket Praktikertjänst inte hade invänt emot. Av Praktikertjänsts hemsida framgick även att tandläkarna ansvarade för driften av de enskilda tandläkarmottagningarna. Vid vittnesförhören med tandläkarna framgick att vissa tandläkare uppfattade sig själva som behöriga, andra inte och somliga var osäkra i vilken mån de kunde ingå avtal för Praktikertjänst räkning som inte hade med dentalprodukter att göra. Detta menade TR kunde ha betydelse som bevisfaktum för en eventuell organisationsbrist inom Praktikertjänst. Praktikertjänsts koncernchef hävdade att det fanns en intern policy om tandläkarnas behörighet men ingen av tandläkarna gav intryck av att de hade tagit del av ett sådant dokument. Rättshandlingarna hade vidare enligt TR var för sig inte inneburit något omfattande åtagande för Praktikertjänst och dess beskaffenhet var sådan att det inte framstod som orimligt för tredje man att ansvaret för införskaffandet av de aktuella tjänsterna föll på tandläkarna. TR hänvisade till NJA 2002 s. 244 och menade att det inte fanns anledning för 118 700 att ”känna beaktansvärd osäkerhet” i fråga om tandläkarnas behörighet varför det inte heller ålåg dem en utökad undersökningsplikt i det hänseendet. Dessa omständigheter var enligt TR tillräckliga för att ersätta sedvänjarekvisitet i 10 § 2 st. AvtL. Praktikertjänst ansvarade för organisationen av verksamheten och hade därmed ett ansvar för hur tandläkarnas behörighet uppfattades. I och med att tandläkarna i samtalsmallen bekräftat att de hade befogenhet att ingå avtal bedömdes även Fortress vara i god tro avseende befogenheten.

6.2.2 Hovrättens bedömning

Enligt HovR var det fråga om marknadsföringstjänster av enkel beskaffenhet och till låg kostnad för praktikertjänst. Det var vidare visat att tandläkarna hade behörighet att beställa dentalprodukter samt kaffebröd och även vissa enklare beställningar av marknadsföringstjänster. Något som enligt HovR ytterligare talade för att tandläkarna hade en fri ställning var att koncernsäkerhetschefen hade omnämnt tandläkarna som avdelningschefer. Trots detta fann HovR, liksom TR, att det inte förelåg någon allmän ställningsfullmakt då sedvänja i branschen inte var bevisat. Angående frågan om tandläkarna hade haft behörighet genom kombinationsfullmakt bedömde HovR att osäkerheten hos tandläkarna själva rörande deras behörighet, uppgifterna på hemsidan samt det faktum att Praktikertjänst sedan en tid

tillbaka ändrat sin organisation så att marknadsföringstjänster nu upphandles centralt var omständigheter som tillsammans talade för en organisationsbrist. Praktikertjänst borde därmed ha insett att bolagets organisation kunnat ge tredje man en välgrundad uppfattning om att tandläkarna var behöriga. Således fastställdes TR:s domslut.

6.3 "Hundstationsavtalet"¹⁹⁰

I målet var frågan om en affärsområdeschef (Friberg) på Sollentuna Energi hade behörighet att teckna ett avtal med Tikspac för Sollentuna Energis räkning.

Tikspac är ett bolag som tillhandahåller miljöstationer för s.k. hundpåsar, utan kostnad för hundägarna. Avtalet i fråga gick ut på att Sollentuna Energi, med godkännande av Sollentuna kommun, upplät och anvisade platser för 70 st. miljöstationer samt placerade ut dessa. Dessutom skulle Sollentuna Energi under 48 månader löpande se till att det fanns hundpåsar från bolaget tillgängliga på stationerna.

6.3.1 Tingsrättens bedömning

Fribergs ställning i Sollentuna Energi var som mellanchefer med ett uttryckligt ansvar för gatu- och parkförvaltningen. Med detta följde ett visst personal- och budgetansvar där medel avsattes av kommunen för förvaltning inom vissa ramar. Vid vittnesförhör i TR förklarade Friberg att han själv uppfattade sin roll som att han hade mandat beträffande den dagliga driften. Det fanns dock inga tydliga interna föreskrifter om detta. Enligt Fribergs uppfattning rörde avtalet med Tikspac huvudsakligen driften av verksamheten medan TR ansåg att avtalet innebar ett betydande åtagande för kommunen.

Enligt TR lyckades inte Tikspac visa att det i branschen fanns sedvänja som gav Friberg behörighet utifrån sin ställning att ingå avtalet. Utredningen bestod i Tikspacs föreståndares allmänt hållna uppgifter om att han ingått en mängd avtal på liknande sätt med personer med Fribergs ställning. Ett exempel var med en företrädare för Eksjö Energi AB men till skillnad från Friberg hade den företrädaren haft en självständig firmateckningsrätt samt en post som vice VD.

Efter att ha avgjort frågan om sedvänjan, som ej befanns föreligga, gick domstolen över till att bedöma om behörigheten var *ändamålsenlig*. Enligt TR kunde Fribergs ställning medföra att han kunde anses ha haft en viss ändamålsenlig behörighet att binda bolaget. Dock menade TR att det fanns anledning till att vara försiktig med att utöka behörigheten för personer i liknande ställning när det gäller nya avtal och avtal av stor omfattning. Att det fanns en viss anknytning till kommunen hade också betydelse med tanke på deras beslutsordning samt att kommunen kunde ha särskilda intressen i

¹⁹⁰ Mål nr T 3592-12 Svea hovrätt (2013-02-04) Tikspacs AB mot Sollentuna Energi AB.

fråga om val av samarbetspartners. Att i liknande fall uppställa krav på firmateckningsrätt, särskild (skriftlig) fullmakt eller behörighet på annan grund skulle enligt TR inte leda till några nämnvärda praktiska problem. Friberg ansågs därmed inte ha haft behörighet genom varken allmän eller särskild ställningsfullmakt.

6.3.2 Hovrättens bedömning

HovR gjorde samma bedömning fastställde TR:s dom.

6.4 "Maskinhyresavtalet"¹⁹¹

Ett maskinuthyrningsbolag hyrde ut varor till en person (Gladh) i tron om att Gladh företrädde en firma (Boart) genom ställningsfullmakt. Fakturan på 7 335 kr tillsändes Boart. Boart bestred betalningsskyldig och hävdade att Gladh hyrt varorna för egen räkning.

6.4.1 Tingsrättens bedömning

Enligt TR:s bedömning var det i målet ostridigt att Gladh och Boart tillsammans i Boarts firmas namn tidigare genomfört liknande transaktioner med Maskinuthyrningsbolaget. Det framkom även att Gladh ensam "förhyrt" varor för Boarts räkning. Maskinuthyrningsbolaget hade då använt Boarts firma i kvitton och handlingar som "förhyrare" utan att Gladh protesterat mot det. Vid ett sådant förhållande fann TR att Maskinuthyrningsbolaget haft fog för sitt antagande att Gladh handlat för Boarts firmas räkning. Således bedömdes Gladh ha rättshandlat för Boart firmas räkning genom ställningsfullmakt.

6.4.2 Hovrättens bedömning

HovR ansåg inte att det var tillräckligt att Maskinuthyrningsbolaget uppgett att Gladh "vid ett antal tillfällen" hyrt varor från bolaget för Boarts räkning utan att närmare precisera hur många tillfällen eller de närmare omständigheterna. Det var inte heller enligt HovR visat att det hade hänvisats till tidigare köp eller ens att Boarts firma hade nämnts vid ingåendet av det aktuella hyresavtalet. Sammantaget fann HovR att det inte var utrett att bolaget haft fog för uppfattningen att Gladh var behörig att hyra varor för Boarts räkning.

6.5 "Annonseringsavtalet"¹⁹²

Föremål för detta mål var ett avtal om utomhusannonsering i form av LED-skärm och vepa till ett värde av 729 000 kr. Avtalet ingicks av en

¹⁹¹ Mål nr FT 3501-10 Göta hovrätt (2011-10-19) Lars Boart med firma Bygg Bil & Maskinservice i Lidköping mot Boströms Maskinuthyrning i Lidköping AB.

¹⁹² Mål nr T 4552-10 Svea hovrätt (2010-11-03) A City Media AB mot Qatar Airways

företrädare (Friman) för flygbolaget Qatar för Qatars räkning med reklambolaget ACM. Frågan var om Friman varit behörig att binda Qatar vid avtalet med ACM.

Qatar är ett internationellt flygbolag med ett lokalt kontor i Stockholm med syfte att etablera bolaget på den skandinaviska marknaden. Friman var anställd i bolaget med titeln ”Senior sales support” och hade till uppgift att undersöka olika alternativ för marknadsföring av större format för Qatars räkning. Han var 21 år utan någon speciell utbildning och hade aldrig tidigare företrätt Qatar. De interna arbetsinstruktionerna i bolaget var sådana att godkännande normalt krävdes av Qatars högsta chef och att inte ens den verkställande direktören hade behörighet att själv träffa avtal om köp för mer än 30 000 kr.

6.5.1 Tingsrättens bedömning

TR ansåg det utrett att Frimans ställning inte gav honom behörighet att ingå det aktuella avtalet. Dock, poängterar TR, är det inte ett företags interna instruktioner som ligger till grund för ställningsfullmakt, utan sedvänja och hur tredje man typiskt sett har anledning att uppfatta saken. ACM hade i den delen åberopat att man hade anledning att utgå från att en person med titeln ”Senior sales support” hade behörighet att ingå det aktuella avtalet. Enligt ACM var det sedvänja inom reklambranschen att assistenter ingick avtal och Friman var dessutom en *Senior sales support*. ACM visste inget om Frimans ålder eller tidigare erfarenhet inom reklambranschen och hade därmed ingen anledning att anta att han inte var behörig. Enligt Qatar hade dock ordet ”senior” i Frimans titel enbart med hans lönenivå att göra.

Enligt TR var det inte allmänt känt att en person med Frimans titel var behörig att företräda sin huvudman på det sätt som skett. ACM:s uppgifter om sedvänja i branschen var inte tillräcklig bevisning. Det fanns inte heller något som tydde på att bundenhet hade uppkommit genom särskild ställningsfullmakt.

6.5.2 Hovrättens bedömning

Enligt hovrättens bedömning blev Qatar bunden av Frimans handlande på grund av att det ansågs bevisat att Friman fått i uppdrag av bolagets VD att ingå avtalet och därmed varit behörig. Att VD:n haft begränsade befogenheter i förhållande till huvudkontoret saknade enligt hovrätten betydelse för bedömningen.

6.6 ”Jakträttsupplåtelseavtalet”¹⁹³

Stiftelsen Skogssällskapet ingår i en koncern som äger och förvaltar skogsfastigheter. Frågan i målet var om en anställd vid Skogssällskapet

¹⁹³ Mål nr T 170-10 Hovrätten för nedre Norrland (2010-12-01) Stiftelsen Skogssällskapet mot Bernt Andersson.

dotterbolag Förvaltningsbolaget hade behörighet att ingå ett femårsavtal om jakträtt på en av Skogssällskapets fastigheter. Skogssällskapet arrenderade ut fastigheten till ett annat bolag inom koncernen, Fastighetsbolaget, som i sin tur anlitat Förvaltningsbolaget för viss förvaltning av fastigheten. Förvaltningsbolaget hade rätt att upplåta jakträtt, men bara för kortare perioder som normalt inte översteg ett år. Det ingick i den anställdes arbetsuppgifter att sälja jaktkort och därigenom upplåta jakträtt på fastigheten under kortare perioder. Enligt Skogssällskapet hade den anställda varken behörighet eller befogenhet att ingå jakträttsavtalet på fem år.

6.6.1 Tingsrättens bedömning

Enligt TR förelåg det en ställningsfullmakt mellan Fastighetsbolaget och Förvaltningsbolaget. Frågan var om förbudet mot långtidsupplåtelse av jakträtt med tredje man skulle bedömas som en begränsning i Förvaltningsbolagets behörighet eller som befogenhetsinskränkande instruktioner. TR konstaterade att det viktiga för att bedöma ställningsfullmaktens omfattning är vad ett avtal om fastighetsförvaltning normalt omfattar samt hur tredje man typiskt sett hade anledning att uppfatta situationen och inte vad som internt hade avtalats mellan två bolag. TR gick på motpartens (tredje mans) yttrande om vad som ”typiskt sett” gällde samt den anställdes (mellanmannens) redogörelser för vad hans uppfattning av arbetsuppgifterna var och kom fram till att man normalt sett har behörighet att sluta avtal om långtidsupplåtelse av jakträtt när man är fastighetsförvaltare.

TR övergick sedan till att undersöka hur motparten kan ha uppfattat situationen. Först konstaterade TR att förhållandet mellan de tre bolagen inte var uppenbar för en utomstående person. Vidare hade motparten blivit hänvisad till Förvaltningsbolaget av Skogssällskapet när han vid den inledande kontakten hade diskuterat långtidsupplåtelse av jakträtt. TR fann att det ålåg fastighetsägaren d.v.s. Skogssällskapet att tydliggöra för motparten om det fanns några inskränkande instruktioner i förvaltarens behörighet eller befogenhet. Det avtal som den anställde ingick med motparten skiljde sig från hur jakträttskontrakt brukade se ut inom företaget men eftersom motparten inte tidigare haft kontakt med bolaget var det inget som kunde leda till att motparten borde varit mer misstänksam. Sammantaget ansåg TR att den anställdes ställning, så som den framstod utåt, inte hade gett motparten anledning att anta att hans behörighet avvikit från det normala för fastighetsförvaltare.

Partena förliktes sedermera i HovR som stadsfäste förlikningen samt undanröjde TR:s dom.

6.7 “Licensavtalet”¹⁹⁴

Fråga om en IT-chef haft behörighet att ingå ett licensavtal för sitt bolags (DeLaval) räkning. Avtalet innebar att DeLaval licensierade programvaror av det nederländska bolaget Business Navigator för 4200 i månaden under en licensperiod om tre år som förlängdes automatiskt om det inte sades upp. Efter att programvarorna skickats och fordran förfallit till betalning vägrade DeLaval att betala och hävdade att IT-chefen inte haft behörighet att binda bolaget. Mellanmannen var inte behörig firmatecknare men var IT-ansvarig samt ingick i ledningsgruppen för bolaget. Enligt ett internt attestreglemente skulle inköpsavtal med externa underleverantörer tecknas av avdelningschefen samt den verkställande direktören. Bolagen hade inte haft någon tidigare affärsförbindelse med varandra.

6.7.1 Tingsrättens bedömning

I och med att mellanmannen ingick i bolaget ledningsgrupp menade TR att han intog en någorlunda framträdande ställning i bolaget. Dock framgick det av utredningen i målet att det var controller, inköps- eller ekonomichefen som vanligtvis ingick liknande avtal samt att IT-ansvarig först kopplades in efter att en försäljning aktualiserats. Business Navigator lyckades därmed inte visa att det för personer med sådan ställning (IT-ansvarig) av sedvänja följde behörighet att ingå licensavtalet. Det förelåg således ingen allmän ställningsfullmakt att binda DeLaval till licensavtalet.

TR övergick sedan till att pröva om det förelåg en kombinationsfullmakt. Parterna hade inte tidigare haft någon affärsrelation. Med hänsyn till detta ansåg TR att Business Navigator inte haft fog att anta mellanmannen behörig att ingå avtalet enbart utifrån hans ställning i bolaget. Business Navigator åberopade därefter andra omständigheter som de ansåg berättigade dem att utgå från att mellanmannen var behörig. Mellanmannen hade agerat mot Business Navigator på flera sätt angående avtalet. Han hade t.ex. överenskommit om uppskjutande av startdagen, faktureringsuppehåll, uppsägning och returnering av programvarorna. Vidare var det först i tingsrätten som DeLaval åberopat mellanmannens bristande behörighet. Dessförinnan hade de varit passiva. Dock framgick det i målet att den verkställande direktören i DeLaval fått kännedom om avtalet först flera år senare. Enligt TR var det därmed inte DeLavals ansvar att uppmärksamma Business Navigator på att mellanmannen saknade behörighet utan det var Business Navigator som tog en risk genom att sluta ett avtal med en person utan att förvissa sig om dennes behörighet.

6.7.2 Hovrättens bedömning

HovR delade TR:s bedömning att det varken förelåg allmän eller särskild ställningsfullmakt.

¹⁹⁴ Mål nr T 8731-08 Svea Hovrätt (2009-10-02) Business Navigator B.V. mot DeLaval Sales AB.

6.8 "Agentavtalet"¹⁹⁵

Apollo Resor AB (Apollo) ingick år 1996 ett avtal med Asistan Turistik Ltd (Asistan) om att Asistan skulle tillhandahålla vissa tjänster åt Apollo i Turkiet. Avtalet kom att revideras och 2000 ingicks ett nytt avtal med ett års löptid och automatisk förlängning om inte avtalet sades upp (hänvisas nedan till som "ettårsavtalet"). Asistan tillhandahöll tjänster åt Apollo till utgången av år 2002. Apollo blev 2001 ett helägt dotterbolag till Kuoni-koncernen och firman ändrades till Kuoni Scandinavia AB (Kuoni). Bo Östenius var VD i Apollos dotterbolag FreeTime Holidays. 2001 anställdes han hos Apollo men upphörde sin anställning hos Apollo/Kuoni år 2002.

Twisten rör ett agentavtal mellan Apollo/Kuoni och Asistan som gav Asistan ensamrätt att för Kuonis räkning utföra tjänster avseende charterturism i Turkiet under tre år. Avtalet undertecknades år 2001 av Östenius som hade, utöver rollen som VD i FreeTime Holidays, även en ställning som s.k. "Product Manager". Enligt Kuoni var dock Östenius aldrig behörig att ingå avtalet. I vart fall menade Kuoni att Östenius inte hade haft befogenhet att ingå avtalet vilket Asistan insett eller borde insett.

6.8.1 Tingsrättens bedömning

Kuoni hävdade att Östenius inte var anställd hos Apollo/Kuoni när avtalet ingicks utan av FreeTime Holidays och var endast behörig att teckna avtal för deras räkning. Enligt TR borde det i och för sig vara möjligt att en ställningsfullmakt uppstår i fall där mellanmannen, genom konkludent handlande från huvudmannens sida, har fått anställning eller motsvarande hos huvudmannen. Det var dock enligt TR i det här fallet långsökt att Östenius skulle ha haft ställningsfullmakt att företräda Apollo/Kuoni. Asistan hade även misslyckats med att visa på någon branschsedvänja som gav Östenius behörighet.

Efter att ha konstaterat att det inte förelåg någon allmän ställningsfullmakt prövade TR om Östenius hade haft en toleransfullmakt att teckna avtalet för Apollo/Kuonis räkning. Bevisningen i den delen bestod bl.a. av tiotals förtryckta hotellavtal som Östenius tidigare undertecknat för Apollo samt att Östenius undertecknat ettårsavtalet, som föregick det tvistiga agentavtalet. Utifrån bevisningen drog TR slutsatsen att Östenius i realiteten fungerade som kontraktör för både Apollo/Kuonis och FreeTimes Holidays räkning i Turkiet. Därmed avspeglade Östenius anställningsavtal med FreeTime Holidays inte verkligheten. Agentavtal var visserligen inte lika vanligt förekommande som hotellavtal men innebar ungefär samma ekonomiska exponering för Kuoni. Vissa av hotellavtalen löpte på flera år och avsåg åtaganden för flera miljoner. Dock kunde hotellavtalen avbokas med kort uppsägningstid, men det var enligt TR ingen avgörande skillnad. Apollo/Kuoni hade levt upp till avtalen och inte invänt mot dem. Det var

¹⁹⁵ Mål nr T 8976-09 Svea Hovrätt (2010-12-10) Kuoni Scandinavian AB mot Asistan Turistik Ltd.

även visat att Östenius hade träffat ett liknande treårsavtal med en Egyptisk agent som Kuoni fullföljde. Dessa omständigheter, menade TR, talade med styrka för att Östenius haft toleransfullmakt att även ingå agentavtalet med Asistan.

TR prövade därefter om Kuoni kunde visa att Östenius överträtt sin befogenhet genom att underteckna och ingå avtalet samt om Asistan i så fall insett eller borde ha insett det. Av utredningen som bland annat bestod av vittnesförhör med de anställda samt av VD:n, framkom att den muntliga interna instruktionen var att agentavtal normalt ingicks för ett år, och att Östenius därmed överskridit sin befogenhet genom att underteckna ett agentavtal som gällde för tre år. Östenius hävdade att han inte kände till den instruktionen. TR fann det anmärkningsvärt att ett bolag med miljardomsättning inte lyckats visa någon skriftlig bevisning för att det förelåg en sådan befogenhetsbegränsning som man hävdade. För befogenhetsinskränkningar borde beviskraven enligt TR vara sådana att det krävs ett visst mått av precision och konkretisering och Kuoni lyckades därför inte visa att Östenius saknade befogenhet att ingå avtalet.

6.8.2 Hovrättens bedömning

HovR inledde med att påminna om firmateckningsreglernas viktiga funktion att skydda företagets intressenter och borgenärer i handelslivet. Detta, menade HovR, talade emot en alltför vidsträckt behörighet.

Liksom TR fann HovR att Asistan inte lyckats visa på någon sedvänja som gav Östenius behörighet att ingå agentavtalet. Enligt Asistan berodde bristen på bevis på att ingen i branschen ville vittna när man fick höra partsställningen i målet.

HovR kom till dock till en annan slutsats än TR i frågan om Östenius haft en toleransfullmakt. De avtal som Östenius tidigare ingått för Apollo/Kuonis räkning var enligt HovR inte att likställa med agentavtalet. Även om Östenius kunde anses ha haft toleransfullmakt för de tidigare avtalen innebar det således inte att Asistan därmed hade fog att anta att behörigheten även omfattade agentavtalet. Av betydelse här var att de tidigare hotellavtalen i stor utsträckning var standardiserade medan agentavtalet var ett individuellt utformat avtal. Att Östenius hade ingått ettårsavtalet var enligt HovR av liten betydelse då det i praktiken endast var en förlängning av det avtal som ingicks 1996, av annan företrädare än Östenius. Hovrätten ansåg det även som anmärkningsvärt att Östenius inte kände till de interna instruktionerna då han ingick i ledningsgruppen för Apollo. Avtalet ingicks dessutom i en tid då det var extra känsligt att ingå långvariga avtal eftersom affärsmässiga omstruktureringar hade påbörjats inom Kuonikoncernen. Asistan var dessutom medveten om förändringarna i företaget när de valde att ingå avtalet med Östenius. Slutsatsen enligt HovR var att risken istället borde läggas på Asistan som valde att sluta avtal innan de vidare undersökt huruvida Östenius var behörig eller ej.

Målet är överklagat till HD som har meddelat prövningstillstånd.¹⁹⁶

6.9 "Förlikningsavtalet"¹⁹⁷

Skanska Byggsystem AB (Skanska) uppförde bostadsområden med hus av ett visst koncept och köpte, vid tillverkningen av dessa, vattenkoppel av Alvesta VVS Material AB (Alvesta). Dessa vattenkoppel brast dock i flera av Skanskas hus och orsakade omfattande vattensador. I mars 2008 ställde Skanska ett skriftligt skadeståndskrav till Alvesta. Skanska hade haft kontakt med Alvesta från våren 2007 och kontakten hölls med Alvestadsbolagets VD Lars Holm. I slutet av april 2008 uppgick Alvestabolaget genom fusion i Solar Sverige AB (Solar) som då övertog alla Alvestabolagets rättigheter och skyldigheter. I samband med fusionen blev Holm chef över en ny division som var den verksamhet som tidigare hade bedrivits i Alvestabolaget (Alvestadivisionen). Holm ingick även i Solars styrelse. Skanska höll ett antal möten angående skadorna som Holm deltog i som företrädare för Alvestadivisionen. Tio dagar efter ett sådant möte skickade Skanska ett brev till Solar där det hävdades att Lars Holm vid ett möte hade ingått ett avtal för Solars räkning med innebörd att Solar skulle betala 4 030 000 kr till Skanska. Solars VD bestred betalningsskyldigheten och hävdade att Holm varken hade firmateckningsrätt eller en ställningsfullmakt att ingå förlikningsavtalet.

6.9.1 Tingsrättens bedömning

TR ansåg inte att förlikningsavtalet var särpräglat till sin natur eller ens ett långtgående åtagande för bolaget med utgångspunkt från vad bolaget omsatte årligen. För att bevisa sedvänja åberopade Skanska ett utlånade av professor Erik Nerep som löd följande: *"Det är vanligt förekommande i rättslivet att en VD eller en mellanchefer anses ha behörighet att träffa uppgörelser av aktuellt slag under rådande omständigheter, i all synnerhet inom fastighets- och byggsektorn... I förevarande fall skall beaktas, att förlikningen icke är av vare sig ovanligt slag eller av stor betydelse, varvid hänsyn särskilt ska tas till Solars verksamhetsinriktning, verksamhetens omfattning (omsättningen ca 2 miljarder), sedvänja i branschen i vad avser uppgörelser i samband med reklamationer"*.¹⁹⁸

TR ansåg dock inte att bevisvärdet i Nereps utlåtande var högt eftersom det inte presenterades något underlag för bedömningen om vad som var vanligt förekommande i rättslivet. Det var även tveksamt, enligt TR om Solar tillhörde fastighets- och byggsektorn. Även detta minskade bevisvärdet på utlåtandet. Det var därför inte visat att sedvänja förelåg.

¹⁹⁶ Mål nr T 162-11 HD (2012-02-15).

¹⁹⁷ Mål nr T 9489-10 Svea Hovrätt (2012-02-17) Skanska Trähus AB mot Solar Sverige AB.

¹⁹⁸ Se TR domskäl i mål nr T 9489-10 Svea Hovrätt (2012-02-17), s. 6.

När Skanska först kontaktade Alvestabolaget för att reklamera de skadade vattenkopplen blev de hänvisade till Holm. Hänvisningen, Holms ställning i Solar samt hans agerande under förhandlingarna i kombination hade enligt TR gett Skanska det befogade intrycket av att Holm varit behörig att ingå förlikningsavtalet. Solar hade inte heller gjort något för att upplysa Skanska om Lars Holms behörighet. Visserligen saknade Solars ledning kännedom om att Skanska tidigare hade blivit hänvisad till Lars Holm och de visste inte heller om förhandlingarna. Detta menade TR var dock utan relevans, eftersom verksamheten i Alvestadsbolaget i princip överfördes oförändrad till Solars Alvestadivision, vilket innebar att Holm i praktiken hade haft samma ställning i Alvestadivisionen som i Alvestabolaget. Slutsatsen blev därmed att Lars Holm hade haft en kombinationsfullmakt att ingå förlikningsavtalet. TR tog inte ställning till om Lars Holm hade överskridit sin befogenhet utan konstaterade enbart att Skanska ” på goda grunder” uppfattat det som om Lars Holm handlade inom befogenheten och var därmed i god tro.

6.9.2 Hovrättens bedömning

Omständigheterna i målet var något ändrade i HovR på så sätt att parterna var överense om att Holm aldrig ingått i Solars styrelse.

HovR instämde i TR:s bedömning rörande sedvänja men kom till en annan slutsats om kombinationsfullmakten. Enligt HovR följde det inte omedelbart med ställningen som divisionschef behörighet att sluta förlikningsavtal som gjorts, och det hade inte framkommit av utredningen att han tidigare rättshandlat på liknande sätt. Utredningen talade inte heller för att han under sin tid som VD hade en ställning som medförde sådan behörighet. Till skillnad från TR ansåg inte HovR att hänvisningen till Holm som Skanska hade fått var tillräcklig för att Skanska med fog skulle uppfatta Holm, vare sig som VD eller divisionchef, som behörig att ingå förlikningsavtalet. Hänvisningen hade företagits av en filialchef. Vidare poängterade HovR att det relevanta, vid bedömningen av en kombinationsfullmakt, inte var Holms agerande, utan om huvudmannens (Solars) agerande gett Skanska befogad anledning att uppfatta Holm som behörig.

Eftersom det inte var visat att Solars ledning hade kännedom om skadeståndskravet eller förhandlingarna som Holm hade fört med Skanska förelåg det ingen situation som varit sådan att Solar borde ha insett att Holms agerande kunde uppfattas som om han hade behörighet. Därmed ålåg det inte heller Solar att informera Skanska om Holms bristande behörighet. Återigen bedömdes risken ligga på motparten, Skanska, att ingå avtal utan att förvissa sig om de riktiga förhållandena.

6.9.3 Prövningstillstånd i HD¹⁹⁹

I skälen för prövningstillståndet uttalade HD att det finns ett behov av vägledande avgöranden i fråga om vilken behörighet tjänstemän i högre chefspositioner kan anses ha inom ramen för den verksamhet som han eller hon är satt att ansvara för. I nuläget har frågan endast prövats rörande högre banktjänstemän i NJA 2001 s. 191 I och II samt NJA 2002 s. 244.

HD anser även att det finns ett behov av ett klagörande i fråga om vilken utredning som kan krävas för att en ställningsfullmakt ska kunna anses föreligga i ett enskilt fall. HovR uttalade kort att Skanska inte har visat att det fanns sedvänja i branschen som gav Holm behörighet att ingå förlikningsavtalet. Bevisningen var som ovan sagts ett utlåtande från professor Erik Nerep, som utifrån egen erfarenhet uttalade sig om sedvänjan i branschen samt annan skriftlig och muntlig bevisning. HD tolkar hovrättens ställningstagande som att det i princip skulle krävas ett yttrande från en bransch- eller intresseorganisation för att en domstol ska kunna göra en närmare bedömning i fråga om sedvänja men antyder att så inte borde vara fallet. HD hänvisar vidare till NJA 2002 s. 244 om att fråga om sedvänja inte bör vara en ren bevisfråga. HD menar att domstolarna måste kunna göra en självständig bedömning utifrån en sammanvägning av omständigheterna i det enskilda fallet och den rättspraxis som utvecklats på området där även uttalanden avseende behörighet inom andra delar av näringslivet än den specifika bransch som i ett visst fall är i fråga kan beaktas. Vad HD avser klagöra är alltså om det ska anses vara nödvändigt att det finns tillgång till yttrande från organisation eller myndighet för att bevisa sedvänja, eller vad som annat fall kan ligga till grund för en sådan bedömning.

Enligt HD finns det utifrån fallet fler frågor än den om sedvänja kräver klagörande. HD anser det angeläget att pröva vilken betydelse ett långvarigt avtalsförhållande har för bedömning av om en person har behörighet att ingå avtal inom ramen för förhållandet. Kan det, som i Skanskas fall, finnas ett visst utrymme att kunna förlita sig på att en person som antingen hänvisats till som ansvarig eller som själv utgett sig för ha behörighet, faktiskt har behörighet att ingå ett avtal som *har samband* med det bakomliggande avtalsförhållandet? Att vänta är ett klagörande från HD i vilken mån tillitsprincipen i ett sådant fall motiverar ställningsfullmakt, på bekostnad då av de intressen som ligger till grund för firmateckningsreglerna.

I fallet beskrevs Holms arbete i Alvestadivisionen som mycket självständigt och till stor del fristående från Solars övriga verksamhet. Även Holm själv uppfattade han att hade en långtgående rätt att teckna alla slags avtal som berörde divisionen. Frågan är i vilken utsträckning brister i huvudmannens organisation av den egna verksamheten kan påverka behörigheten. Enligt HD måste ett bolag ha en skyldighet att ge tydliga instruktioner för de

¹⁹⁹ Mål nr T 1310-12 HD (2012-12-11).

anställda för att klargöra behörigheten och befogenheten som gäller för var och en. Vidare måste det, enligt HD, finnas ett generellt ansvar för huvudmannen att hålla sig informerad om de anställdas förehavanden t.ex. vad gäller kontakter med affärspartners. Speciellt, när som i det aktuella fallet, förhandlingarna hade pågått under förhållandevis lång tid och det fanns gott om tid att reda ut oklarheter rörande behörigheten.

6.10 "Entreprenadavtalet"²⁰⁰

Twisten i målet rör ändrings- och tilläggsarbeten (ÄTA-arbeten) i en entreprenad. Beställaren av entreprenaden hade anlitat en konsult som upprättade och överlämnade handlingar rörande ÄTA-arbetena som sedan utfördes av entreprenören. När entreprenören sedan krävde betalning bestred beställaren att han hade beställt några ÄTA-arbeten. Entreprenören hävdade då att konsulten haft en toleransfullmakt som gett honom behörighet att överlämna de handlingar som innefattade ÄTA-arbetena. Beställaren hade känt till att konsulten skickat över handlingarna utan att reagera mot det. Detta hade hänt vid upprepade tillfällen.

TR bedömde att beställaren inte förmått visa att det förelegat några avtalsenliga beställningar men gick inte in på frågan om toleransfullmakt. HovR däremot ansåg att konsulten haft behörighet – i vart fall toleransfullmakt- att beställa ÄTA-arbeten för huvudmannens räkning. Ingen vidare motivering gavs.

²⁰⁰ Mål nr T 694-12 Svea HovR (2013- 03-08) Gunnar Karlson Sverige AB mot Botrygg Bygg Linköping AB.

7 Analys

Efter att ha utrett sedvane-begreppet och dess tillämpning i praxis rörande ställningsfullmakt är det nu tid för att besvara uppsatsens frågeställning, d.v.s. om det är ändamålsenligt att ställningsfullmakten enligt 10 § 2 st. AvtL tar sin utgångspunkt i sedvänja, eller ej. Fördelar och nackdelar med sedvanerekvisitet diskuteras och vägs fram och tillbaka för att senare leda fram till en konklusion.

I analysens andra del behandlas ställningsfullmakten utifrån ett lege ferenda- perspektiv där en annan potentiell lydelse av ställningsfullmactsreglerna diskuteras.

7.1 Är sedvänja ett ändamålsenligt rekvisit för bedöma behörigheten hos en ställningsfullmäktig?

Syftet med ställningsfullmakt är att näringslivets aktörer ska ha ett praktiskt och smidigt instrument för att kunna ingå rättshandlingar. Omsättningens intresse står alltså i fokus. Frågan är om kravet på sedvänja i 10 § 2 st. AvtL är ett ändamålsenligt rekvisit.

Tiden då ställningsfullmakten infördes i 10 § 2 st. AvtL är helt annorlunda än den vi lever i idag. Typexemplet från motiven till AvtL med tjänsteflickan som får ställningsfullmakt för att göra mindre inköp för sin husbondes räkning känns väldigt omodernt. För vanliga, standardiserade och mindre transaktioner, d.v.s. de situationer ställningsfullmakten var tänkt för, kan sedvänja möjligtvis vara en god måttstock för fullmaktens omfattning. Ett mer modernt exempel är som sagt kassörskan på ICA som genom sin ställning, enligt gängse skick och bruk, får sälja varor och ta emot betalning för huvudmannens räkning. Även om kassörskan skulle tillgodogöra sig pengarna själv kan kunden räkna med att inte behöva betala för varorna igen. Dock verkar det som att de för ställningsfullmakten tänkta situationerna inte fyller dagens affärlivs behov. Att ställningsfullmakten i sin nuvarande lydelse enligt 10 § 2 st. AvtL inte är tillräcklig för att tillgodose näringslivets intressen är bl.a. tydlig genom att praxis har utvecklat nya former; tolerans- och kombinationsfullmakten. Det har i de fallen inte varit möjligt att upprätthålla ett krav på bevisad sedvänja. Praxis visar även alternativa lösningar enligt 10 § 2 st. AvtL där HD har utvidgat rekvisitet sedvänja så att både ändamålsbedömningar och tredje mans befogade tillit läggs till i bedömningen. Även TR prövade ändamålsenligheten av en mellanmans behörighet i fallet om "Hundstationsavtalet". Av den aktuella praxis som presenterats i uppsatsen framgår att ställningsfullmakten, om än restriktivt, fortsätter att utvecklas genom de särskilda ställningsfullmakterna. Liknande utveckling har skett i grannländerna Danmark och Norge, vars lagstiftning är densamma som den

svenska. Oftast utgår domstolarna från 10 § 2 st. AvtL och undersöker om sedvänja föreligger för att sedan, när sedvänja ej befunnits styrkt, gå över till att utreda om behörighet kan grundas på andra omständigheter. Tvåstegsmodellen, som tillämpades första gången i NJA 1990 s. 591 och som var trendbrytande på den tiden, är alltså ständigt förekommande och torde visa att utgångspunkten oftast är en bedömning av ställningsfullmakten i dess ursprungliga form enligt 10 § 2 st. AvtL. I ”Entreprenadavtal”-fallet konstaterade dock hovrätten direkt, utan att tillämpa någon tvåstegsmodell, att mellanmannen hade en toleransfullmakt. Detta visar att de särskilda fullmakterna har en stark och erkänd ställning i svensk rätt idag.

Begreppet sedvänja är förknippad med en osäkerhet i fråga om vad begreppet i själva verket betyder och gör därmed ställningsfullmakten till ett svårtillämpat fullmaktsinstitut. Vad är sedvänja? Hur många personer i samma ställning måste agera på samma sätt för att sedvänja ska föreligga? När är något normalt förekommande? Hur mycket kan det skilja sig åt från bransch till bransch? I slutändan är det domstolen som bedömer huruvida det föreligger sedvänja för en person med viss ställning att handla på visst sätt. I praktiken torde det vara svårt för parter, beredda att ingå ett avtal, att på förhand kunna bedöma hur en domstol kommer att avgöra fullmaktens omfattning. Även för mellanmannens del kan det vara en risk med ett så vagt rekvisit som sedvänja då detta kan resultera att mellanmannen själv blir skadeståndsansvarig genom 25 § AvtL. Att resultatet blir skadeståndsansvar verkar beklagligt om syftet med handlingen i själva verket var att uppfylla lojalitetsplikten mot arbetsgivaren. I flertal av de fall som presenterats i uppsatsen var mellanmannen själv av den uppfattningen att han eller hon hade behörighet att utföra rättshandlingen men då sedvänja sällan bedömdes föreligga var så icke fallet.

Rättsfallen med försäljarna i olika branscher där sedvänja i något fall fanns och i andra fall saknades visar också hur svårt det kan vara att få en enhetlig bild av vilka typer av anställda som genom sedvänja får behörighet.²⁰¹ På grund av ställningsfullmaktens kasuistiska natur är det svårt att dra några generella slutsatser. De enda fall från HD som finns om ställningsfullmakt för personer i chefspositioner där behörighet grundad på sedvänja faktiskt förelåg är bankfallen NJA 2001 s. 191, (I och II), till skillnad från NJA 2002 s. 204. Bankverksamhetens komplicerade natur var ett av skälen som gjorde att sedvane-begreppet utvecklades till att även omfatta tredje mans befogade tillit. Trots att NJA 2001 s. 191 (I och II) och NJA 2002 s. 204 enbart berörde anställda inom bankväsendet förekommer det i praxis och doktrin att slutsatser dras, rätt eller fel, utifrån dessa fall som då även tillämpas på andra områden där omständigheterna kan vara helt olika från ”ursprungsfallet”. Detta kan synas märkligt då det är svårt att, även om HD kommer med ett klargörande i ett fall, dra generella slutsatser om hur en liknande situation skulle behandlas i en annan bransch.

²⁰¹ Se kap. 4.3.

Det är inte bara svårt att fastställa en sedvänjas innehåll. En annan kritik mot ställningsfullmakten är problematiken med att ens kunna bevisa sedvänjas existens. Detta bekräftas inte minst av att domstolarna i både den äldre och i nu presenterad aktuell praxis gång på gång avfärdar ställningsfullmakt eftersom parterna inte kunnat presentera tillfredsställande bevisning i frågan. Bevisningen i de ovan presenterade underrättsfallen bestod vanligen av förhör med parter och vittnen samt, som domstolarna ofta uttryckte det, ”viss skriftlig bevisning”. I ett fall, ”Förlikningsavtalet” försökte tredje man bevisa sedvänja genom ett uttalande från professor Erik Nerep. Domstolarna i fallet tyckte dock inte att Nereps auktoritet var tillräcklig utan krävde ytterligare bevis för att styrka påståendet. Det domstolarna oftast grundar sin bedömning på rörande sedvänja är yttranden från branschorganisationer eller liknande. Det är enligt min mening föga förvånande att ett uttalande från en professor om sedvänja i en viss bransch inte verkar väga lika tungt som ett uttalande från en branschorganisation. Dock kan en professor i det aktuella rättsområdet möjligen ha större kompetens när det gäller hanteringen av rättsliga begrepp, såsom mellanmäns behörighet, än vad branschorganisationerna har.

Eftersom just bevisning av sedvänja verkar vara ett av de största problemen kring rekvisitet så ska det bli intressant att se hur HD vidare klargör rättsläget om vilken bevisning som ska krävas. Dessutom har HD tidigare sagt att fråga om sedvänja inte är en ren bevisfråga, men det är i nuläget oklart vad som faktiskt menas med det eftersom domstolarna i de flesta fallen enbart kort konstaterar att sedvänja inte är bevisat. Även i fall där yttranden av bransch- och intresseorganisationer används som bevis för sedvänjas existens finns anledning att vara kritisk. Den ovan nämnda kritik som Karlgren framförde gällande handelskamrarnas responsverksamhet gör sig, enligt min mening, även gällande då domstolarna använder bransch- och intresseorganisationers uttalanden. Har de som yttrar sig i frågan tillräcklig kompetens för att avgöra en så viktig fråga som om det föreligger behörighet för en viss person att rättshandla i ett visst läge? Vilka är det som yttrar sig och vad grundar de sina slutsatser om sedvänja på? I ”Förlikningsavtal”-fallet ifrågasatte både TR och HovR som sagt Nereps uttalande om sedvänja men skulle de ha samma kritiska hållning om det istället var en branschorganisation som tillfrågats?

Ju högre ställning, desto mer långtgående behörighet, sägs det i doktrinen. Samtidigt begränsas behörigheten genom kravet på sedvänja. Sedvänja i sin tur utvecklas lättast för rutinärenden. Detta gör att ställningsfullmakten i viss mån är motsägelsefull. Visserligen kan även chefer utföra rutinärenden men det borde vara svårare att avgöra vad som är ett rutinärende för en person med hög position än det är att bestämma för kassörskan på ICA. De ovan redovisade rättsfallen visar dessutom på en utveckling inom näringslivet som i viss mån försvårar en bedömning av behörighet utifrån sedvänja, nämligen användningen av nya moderna titlar och därmed ställningar som anställda kan ha inom företaget. I fallet ”Jalusiavtalet” hade mellanmannen titeln ”Market relations”, i ”Annonseringsavtalet” var den som påstods ha behörighet anställd som ”Senior sales support” och i

”Agentavtalet” arbetade den anställda under titeln ”Product manager”. Det är som bekant ställningen som är det yttre tecknet för tredje man att iakttä och med ställningen ska följa sedvänja som begränsar omfånget. Det är inte orimligt att uppfatta en person med *senior* i titeln som på något sätt mer erfaren och ”högre upp i hierarkin”. Ordet senior syftade dock i ”Annonseringsavtalet” inte till annat än lönegrad. Utvecklingen av nya moderna titlar kan möjligen ses som ännu ett led i att det idag anses svårare att utveckla sedvänjor och handelsbruk. Snabb teknikutveckling och stora centralstyrda multinationella företag är andra orsaker som enligt vissa rättsvetare talar för minskad utveckling av nya sedvänjor. Det har ovan konstaterats att det tar tid för sedvänja att utvecklas, vilket alltså är ett problem i och med dagens näringslivs snabba utveckling. Om titlarna dessutom har olika innebörd i olika branscher och företag så verkar det närmast omöjligt att utveckla sedvänja för vad en person med just den ställningen får göra.

Trots att fokus i den här uppsatsen ligger på en mellanmans behörighet finns anledning att även diskutera begreppet befogenhet. Ställningsfullmakten är en självständig fullmakt vilket innebär att man skiljer på behörighet och befogenhet. Som uppsatsen visat är det dock svårt att i praktiken skilja på dessa två begrepp rörande ställningsfullmakt, eftersom de interna instruktionerna påverkar vad en mellanman gör. I både ”Reklamavtalet” och ”Hundstationsavtalet” diskuterades om det fanns interna föreskrifter om mellanmännens behörighet, vilket borde vara irrelevant i sig för frågan om behörighet eftersom det avgörande är hur ställningen framstår för tredje man. För att de interna instruktionerna ska få någon verkan mot tredje man som befogenhetsinskränkningar verkar det ställas höga krav. Huvudmannen måste dels visa att det finns för behörigheten inskränkande instruktioner samt att tredje man insåg eller borde ha insett detta. I ”Agentavtalsfallet” ansåg TR att det var anmärkningsvärt att de interna instruktioner, som det hävdades att den anställde hade brutit mot, endast fanns i muntlig form och menade att huvudmannen måste kunna visa ett visst mått av precision och konkretisering. Mellanmannen hävdade själv att han inte kände till befogenhetsbegränsningen. Självklart är det rimligen huvudmannens ansvar att se till att arbetsinstruktionerna till de anställda är klara och tydliga, även om det kan tyckas märkligt att de flesta anställda på företaget kände till de interna reglerna, utom just den person som överskred dem och som dessutom intog en hög ställning i företaget. Även i ”Reklamavtalsfallet” framgick det att vissa av de tandläkare som ingått avtal trodde att de var behöriga, medan andra var osäkra eller av den uppfattningen att de inte var behöriga. Detta, menade både TR och HovR, kunde visa på en organisationsbrist och huvudmannen blev sedermera bunden. Organisationsbristen hos företaget var dock bara en av flera omständigheter som gav tandläkarna behörighet genom kombinationsfullmakt men slutsatsen torde ändå vara att företag bör vara noggranna med att dokumentera och informera om viktiga interna policier för att skydda sig mot oönskad bundenhet. Dock ”räddades” huvudmannen i ”Agentavtalsfallet” av HovR som ansåg att det i det fallet var tredje man

som tagit en risk genom att inte vidare undersöka mellanmannens behörighet.

Det finns inte enbart nackdelar med att ha sedvänja som rekvisit i ställningsfullmactsreglerna. Från lagstiftarens perspektiv är det ett smidigt instrument i och med att lydelsen inte behöver ändras trots att sedvänjan tar nya former. Det är med andra ord ett flexibelt sätt att skriva lag på. Det möjliggör även för domstolarna att göra en fri bedömning utan att gå utanför lagrummets tillämpningsområde. Idag har dock begreppet blivit så flexibelt att även annat, som inte alls enligt definitionen har med sedvänja att göra, kan inbegripas i rekvisitet, såsom ändamålsenlighet och befogad tillit. Därmed förlorar sedvänja även sin funktion som ”automatisk begränsande faktor” av omfattningen av mellanmanshandlingar, som Grönfors menar är ett viktigt syfte med rekvisitet.²⁰² Tolkas sedvanerekvisitet restriktivt och enligt gängse definition skulle dess funktion att begränsa behörigheten kunna tillvaratas. Det finns trots allt andra former som kan ge anställda behörighet att utföra sådant som inte enligt gängse skick och bruk tillhör det normala för ställningen. T.ex. är ABL:s regler om firmateckningsrätt i och med dess registreringskrav ett tydligt redskap för tredje man att använda för att förvissa sig om att mellanmannen har behörighet att binda sin huvudman, jämfört med att utreda om sedvänja finns som ger samma behörighet.²⁰³

7.1.1 Slutsats

Ställningsfullmakt är tänkt att vara ett praktiskt instrument för parter som möjliggör och förenklar avtalsingående. I teorin fungerar rekvisitet sedvänja som en god måttstock för att bedöma en mellanmans behörighet. Får en anställd med viss ställning normalt sett ingå ett visst avtal kan tredje man förvissa sig om att ett bindande avtal har ingåtts med huvudmannen. Det är även ett smidigt sätt för lagstiftaren att använda ett flexibelt begrepp som följer rättsutvecklingen istället för tvärtom. Tyvärr verkar det dock som att rekvisitet sedvänja, i praktiken, gör ställningsfullmakten närmast opraktisk. Sedvänja är svårt att bevisa, att definiera och förutse samt olämpligt i dagens samhälle då utredningen visar att det är allt svårare för en sedvänja att utvecklas av olika anledningar. Summa summarum anser jag alltså att svaret på frågan blir – nej, sedvänja är inte ett ändamålsenligt rekvisit för ställningsfullmaktens behörighetsbedömning.

I och med att ställningsfullmakten enligt 10 § 2 st. AvtL sedan länge ansetts otillräcklig och att det därmed utvecklats nya former av fullmakter där man kommit runt kravet på sedvänja är det faktum att ställningsfullmakten enligt dess nuvarande lydelse innehåller ett svårtillämpat sedvanerekvisit dock inte ett stort problem i praktiken. I nästa avsnitt diskuteras likväl en mer lämplig utformning av en potentiell ny ställningsfullmactsparagraf.

²⁰² Se ovan under kap. 4.1.

²⁰³ Se 8 kap. 4 och 35 §§ ABL (om särskild firmatecknares behörighet), 8 kap. 36 § ABL (VD:s behörighet), 8 kap. 43 § ABL (registreringsförfarandet).

7.2 Ställningsfullmakt de lege ferenda

Även om domstolarna inte bara bedömer omfånget av en ställningsfullmakt utifrån sedvänja finns det ändå anledning att göra om lydelsen av 10 § 2 st. AvtL. Den största anledningen är att bringa mer tydlighet till en paragraf som idag bara nämner sedvänja (och lag) som behörighetsbegränsande medel men som i verkligheten täcker så mycket mer. Även om det kan diskuteras huruvida det finns behov av att dra igång hela ”lagstiftningsapparaten” för att göra ställningsfullmaksreglerna tydligare är det ändå intressant, inte minst ur ett akademiskt perspektiv, att diskutera frågan.

Avtalslagen har av Christina Ramberg beskrivits som ”en vacker ruin; ett eroderat monument över en svunnen tid”.²⁰⁴ Hon, liksom jag, anser att Sverige behöver en uppdaterad avtalslag och hon har tagit på sig att sammanställa rättsläget i ett dokument som hon kallar Avtalslagen 2010.²⁰⁵ I avtalslagen 2010 finns inte någon ställningsfullmakt, såsom i 10 § 2 st. AvtL utan istället ser regeln ut på följande sätt:

”4.2 Fullmaktens form och omfång

1. *En huvudman kan ge fullmäktigen behörighet uttryckligen eller underförstått.*
2. *Behörigheten och dess omfattning bestäms med utgångspunkt i uppdragsförhållandet mellan huvudmannen och fullmäktigen. Om huvudmannen har gett tredje man befogad anledning att tro att behörighet finns trots att det inte följer av uppdragsförhållandet, har fullmäktigen ändå behörighet.*
3. *Om tredje man är konsument och huvudmannen är näringsidkare, kan huvudmannen inte begränsa fullmäktigens behörighet beträffande avtalsvillkor eller informationsgivning som faller naturligt inom ramen för fullmäktigens uppdrag.*
4. *Fullmäktigen har behörighet att utföra alla de åtgärder som är nödvändiga för att uppnå syftet med huvudmannens uppdrag.*²⁰⁶

Rambergs förslag påminner till stora delar om hur fullmaktreglerna är utformade enligt de internationella principalsamlingar som presenterats i uppsatsen. Diskussionen kommer här efter utgå från Avtalslagen 2010 4.2 (1) och (2). Jag anser att Rambergs förslag är ett bra exempel på hur fullmaktreglerna bör vara utformade, och som dessutom stämmer bättre överens med hur 10 § 2 st. AvtL faktiskt tillämpas i Sverige idag. En poäng med att harmonisera den svenska lagstiftningen till samma system som redan används av stora internationella principalsamlingar är att fullmaktrelationer möjligtvis blir tydligare för internationella parter som

²⁰⁴ Ramberg, 2011, s. 33.

²⁰⁵ Ramberg, 2011, s. 32 ff.

²⁰⁶ Ramberg, 2011, s. 42.

torde vara efterfrågat, inte minst med tanke på den breda globala utvecklingen i näringslivet.

Istället för att ha sedvänja som ett juridiskt rekvisit, som blir så oanvändbart att det i praktiken töjs ut till att innehålla sådant som enligt dess definition inte inryms, anser jag att sedvänja snarare ska tillämpas som ett riktmärke på samma sätt som det i kommentarerna till principalsamlingarna används likande begrepp för att illustrera användningsområdet för fullmakten i fråga. Det är rimligt att en tredje man anses ha befogad tillit till att en mellanman får handla på ett visst sätt om det är sedvänja i branschen att en mellanman i den ställningen får handla på det sättet. Finns det en tydlig sedvänja inom ett visst område, som t.ex. för kassörskor på ICA, kan en underförstådd fullmakt grundas på det. I köprätten kan sedvänja i efterhand inkorporeras i avtalet, men det förutsätter att sedvänjan är eller bör vara känd mellan parterna.²⁰⁷ Möjligtvis hade ett liknande tillämpningssätt även gagnat fullmaktsrätten; sedvänja kan grunda behörighet i den mån parterna borde varit medvetna den. Parter som tillhör olika branscher och som inte är bekanta med hur sedvänja för olika ställningar i den andra branschen har utvecklats skulle därmed eventuellt ha nytta av ett sådant synsätt. I fall där det föreligger en tydlig sedvänja blir det även lättare att konstatera att tredje man inte har haft fog för en annan uppfattning än den enligt gängse skick och bruk.

Avtalslagen 2010, artikel 4.2 (2) är närmast en motsvarighet till ”apparent authority” eller kombinationsfullmakten. Om ett liknande lagrum skulle komma att användas i en ny avtalslag skulle det vara nödvändigt att i förarbetena förtydliga och exemplifiera typiska moment, som kan skapa befogad anledning för tredje man att tro att det finns behörighet, såsom brister i företagets organisation eller mellanmannens ställning med mera. Istället för att ha en egen fullmakt anser jag att tidigare tolererat beteende passar bättre som en omständighet att ta i beaktning vid bedömningen av vad som kan grunda fullmakt enligt 4.2.(2). Med andra ord bör det förtydligas närmare vilka omständigheter som utifrån en objektiv bedömning visar att tredje man hade fog för sitt antagande.²⁰⁸ ”Reklamavtalet” var det enda av de ovan presenterade fall där både TR och HovR ansåg att det förelåg en kombinationsfullmakt. Att utgången blev som den blev var föga förvånande med tanke på alla olika omständigheter som togs upp i fallet. Det kan med andra ord antas att det ska relativt mycket till idag för att domstolen ska anse att huvudmannen har gett tredje man befogad anledning att anta att mellanmannen varit behörig, och så bör det förbli. I grund och botten handlar det om att göra en rimlig avvägning mellan att huvudmannen inte ska bli bunden mot sin vilja och tredje mans tillit att ett bindande avtal har ingåtts med huvudmannen. Det känns osannolikt att domstolen någonsin skulle ha ett synsätt innebärande att det skulle vara tillräckligt att konstatera att mellanmannen har verkat i huvudmannens organisation och att tredje man därigenom fått intryck av att

²⁰⁷ 3 § KöpL, Artikel 9 (2) CISG.

²⁰⁸ Jfr Dotevall, 1998, s. 123 f.

fullmakt fanns, för att fullmaktsförhållande ska uppstå.²⁰⁹ Tvärtom verkar domstolarna vara restriktiva med att se det som att ställningsfullmakt, både allmän och särskild, föreligger, vilket framgår av ovan refererade hovrättsavgöranden. Detta synes inte bara gälla när det handlar om att binda huvudmannen till avtal som rör rättshandlingar som inte är av rutin- eller schablonkaraktär, vilket ”Maskinhyresavtals”-fallet är ett exempel på. Utredningen i fallet var inte tillräcklig för att visa att maskinuthyrningsbolaget hade haft fog att tro att den person som uppträtt som mellanman var behörig att hyra varor till ett belopp om drygt 7000 kr för sin huvudmans räkning. Att personen tidigare ”vid ett antal tillfällen” hyrt varor, utan att huvudmannen protesterat mot detta, var enligt hovrätten inte tillräckligt utan HovR krävde närmare precisering av antal tillfällen och omständigheter.

Det är svårt att veta om den av Ramberg föreslagna utformningen av avtalslagens fullmaktsregel skulle bli *enklare* att tillämpa, från både parter, juridiska ombuds och domstolens perspektiv, än de nuvarande fullmaktsreglerna i 10 § 2 st. AvtL. Snarare är det en uppdatering som stämmer bättre överens med hur ställningsfullmakten faktiskt tillämpas, än ett helt nytt förslag. Med nya förarbeten som exemplifierar och noggrant kommenterar lagen skulle formuleringen av fullmaktsreglerna i varje fall kunna fungera som ett *tydligare* hjälpmedel för alla praktiserande jurister och andra i stånd att avgöra en fråga om mellanmans behörighet, än vad dagens lag är.

²⁰⁹ Jfr Dotevalls yttrande i mål T 162-11 HD (2012-02-15), Aktilaga nr 8, s. 6, i uppsatsens kap. 3.3.

Bilaga A

PRINCIPLES OF INTERNATIONAL COMMERCIAL CONTRACTS

ARTICLE 2.2.2

(Establishment and scope of the authority of the agent)

- (1) The principal's grant of authority to an agent may be express or implied.**
- (2) The agent has authority to perform all acts necessary in the circumstances to achieve the purposes for which the authority was granted.**

ARTICLE 2.2.5

(Agent acting without or exceeding its authority)

- (1) Where an agent acts without authority or exceeds its authority, its acts do not affect the legal relations between the principal and the third party.**
- (2) However, where the principal causes the third party reasonably to believe that the agent has authority to act on behalf of the principal and that the agent is acting within the scope of that authority, the principal may not invoke against the third party the lack of authority of the agent.**

PRINCIPLES OF EUROPEAN CONTRACT LAW

Section 2 : Direct Representation

Article 3:201: Express, Implied and Apparent Authority

- (1) The principal's grant of authority to an agent to act in its name may be express or may be implied from the circumstances.
- (2) The agent has authority to perform all acts necessary in the circumstances to achieve the purposes for which the authority was granted.

A person is to be treated as having granted authority to an apparent agent if the person's statements or conduct induce the third party reasonably and in good faith to believe that the apparent agent has been granted authority for the act performed by it.

DRAFT COMMON FRAME OF REFERENCE

II. – 6:103: Authorisation

- (1) The authority of a representative may be granted by the principal or by the law.
- (2) The principal's authorisation may be express or *implied*.

(3) If a person causes a third party reasonably and in good faith to believe that the person has authorised a representative to perform certain acts, the person is treated as a principal who has so authorised the apparent representative.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Förslag till lag om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, lag om avbetalningsköp m.m., Stockholm 1914.

Prop. 1988/89: 76.

Böcker

Adlercreutz, Axel/ Gorton, Lars, *Avtalsrätt I*, upplaga 13, Juristförlaget i Lund 2011.

Bernitz, Ulf, *Standardavtalsrätt*, åttonde upplagan, Norstedts juridik, Vällingby 2013.

Bryde Andersen, Mads, *Grundläggande aftaleret – Aftaleretten I*, Gjellerup, Danmark 2008.

Dahlman, Christian/ Glader, Marcus/ Reidhav, David, *Rättsekonomi – En introduction*, andra upplagan, Studentlitteratur, Lund 2005.

Dotevall, Rolf, *Mellanmannens kunskap och huvudmannens bundenhet*, Norstedts juridik, Stockholm 1998.

Dotevall, Rolf, ”Särskild firmatecknare och fullmäktig ur tredje mans synvinkel” i Flodgren, Boel/ Gorton, Lars/ Nyström, Birgitta/ Samuelsson, Per (red.) *Vänbok till Axel Adlercreutz*, Lund 2007, s. 73-79.

Grönfors, Kurt, *Ställningsfullmakt och bulvanskap*, Stockholm 1961.

Grönfors, Kurt, ”Högsta domstolen och institutet ställningsfullmakt” i Modéer, Kjell-Åke (red.), *Högsta domsmakten i Sverige under 200 år*, del 2, Rättshistoriska Studier sjuttonde bandet, Lund 1990, s. 181-200.

Grönfors, Kurt, ”Almén om handelsbruk” i Håstad, Torgny/ Knutsson, Anders/ Unger, Sven (red.) *Rättsvetenskapliga studier till minnet av Tore Almén*, Iustus förlag, Göteborg 1999, s. 123-141.

Grönfors, Kurt/ Dotevall Rolf *Avtalslagen en kommentar*, upplaga 4, Norstedts gula bibliotek, Mölnlycke 2010.

Herre, Johnny, ” Den ställningsfullmäktiges behörighet” i Flodgren, Boel (red.), *Avtalslagen 90 år*, Stockholm 2005, s. 13-142 [Citeras: Herre, 2005:1].

Hultmark, Christina, *Elektronisk handel och avtalsrätt*, Norstedts juridik, Stockholm 1998.

Hov, Jo/ Høgberg, Alf Petter, *Alminnelig avtalerett*, Papinian, Oslo 2009.

Johansson, Lennart, ”Ställningsfullmakt i bank: NJA 2001 s 191 I och II” i Flodgren Boel (red.), *Avtalslagen 90 år*, Stockholm 2005, s. 143-151.

Karlgren, Hjalmar, *Kutym och rättsregel: en civilrättslig undersökning*, Norstedt, Stockholm 1960.

Lando, Ole/ Beale, Hugh, *Principles of European Contract Law, Parts I and II, Combined and Revised*, Kluwer Law International, 2000.

Lehrberg, Bert, *Avtalsrättens grundelement*, andra upplagan, Institutet för Bank- och Affärsjuridik AB, Warsaw 2006.

Lehrberg, Bert, *Praktisk juridisk metod*, sjätte upplagan, Institutet för Bank- och Affärsjuridik AB, Tallinn 2010.

Lynge Andersen, Lennart/ Bo Madsen, Palle/ Nørgaard, Jørgen, *Aftaler og mellemmand*, 4. Udgave, Gadjura, København 2001.

Madell, Tom-Erik, *Det allmänna som avtalspart – särskilt avseende kommuns kompetens att ingå avtal samt avtalens rättsverkningar*, Norstedts juridik, Stockholm 1998.

Millqvist, Göran, ”Ställningsfullmakt, toleransfullmakt och kombinationsfullmakt i högsta domstolens praxis under senare år”, i *Festskrift till Ulf Bernitz*, JT, Stockholm 2001 s. 69-83.

Nerep, Erik, ”Ställningsfullmakt, behörighet och befogenhet i bankvärlden-tre oförenliga HD-avgöranden, i *Festskrift till Lars Gorton*, Lund 2007, s. 411-423.

Ramberg, Jan/ Herre, Johnny, *Internationella köplagen (CISG) – En kommentar*, tredje upplagan, Norstedts gula bibliotek, Mölnlycke 2009.

Ramberg, Jan/ Ramberg, Christina, *Allmän avtalsrätt*, åttonde upplagan, Norstedts juridik, Vällingby 2010.

Tiberg, Hugo/ Dotevall, Rolf, *Mellanmansrätt*, nionde upplagan, Stockholm 2000.

Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR), Volume I, Von Bar, Christian/ Clive, Eric, Principles (ed.), Sellier European law publishers, 2009.

UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 2010.

Woxholth, Geir, *Avtalerett*, 8 utgave, Gyldendal akademisk, Oslo 2012.

Artiklar

Flodgren, Boel, *Den svenska avtalslagen snart 100 år – ett välfungerande instrument för dagens ekonomiska liv?*, JT, nr 1 2012/13, s. 14-27.

Dotevall, Rolf, *Tvårättsfall som rör ställningsfullmakt*, JT, 2001/02, s. 104-107.

Dotevall, Rolf, *Något om ställningsfullmaktens utveckling*, SvJT 2003, s. 637-644.

Grönfors, Kurt, *Ställningsfullmaktens yttergränser*, JT 1990/91, s. 343-437.

Herre, Johnny, *Utveckling av gränserna för den ställningsfullmäktiges behörighet*, Analys Infotorg Juridik, Publicerad 2002-06-11.

Herre Johnny, *Svensk rättspraxis: Förmögenhetsrätt 1978-2004*, SvJT 2005 s. 549-800 [Citeras: Herre, 2005:2].

Ingvarsson, Torbjörn, *Borgen och självständiga garantier*, SvJT 2012, s. 1034.

Ramberg, Christina, *Avtalslagen 2010*, SvJT 2011, s. 32.

Westberg, Peter, *Överraskande rättsbildning på grundval av handelsbruk eller allmänt tillämpade standardvillkor*, JT Nr 2 2000/01, s.348-379.

Övrigt

<https://www5-infotorg-se.ludwig.lub.lu.se:2443/rb/MainServlet?view=Innehall#domstolspraxis>
(2013-01-29).

<https://www5.infotorg.se/rb/premium/mittjuridiken/bransch/article185015.ece?q=%2522Ramberg%2522%2BAND%2B%2522underr%25C3%25A4tt%2522%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253ASFSA02%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253ASFST02%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253AREGR02%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253AKKV102&id=185015&start=1&filter=&rID=1367916514142&index=8&desc=Fria+s%C3%B6kord+%28Ramberg+underr%C3%A4tt%29&sf=QD&fhe=-1&docType=plbr&db=ALLA&sw=Ramberg&sw=underr%C3%A4tt>
(2013-05-07).

Studentuppsatser

Eriksson Örtengren, Jon, *Ställningsfullmakt och löpande förvaltning – behörighet och befogenhet för VD att sluta avtal av större dignitet*, Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, 2008.

Liljgren, Elin, *Ställningsfullmakten utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv*, Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, 2009.

Rättsfallsförteckning

NJA 1950 s. 86

NJA 1953 s. 566

NJA 1956 s. 36

NJA 1956 s. 656

NJA 1965 s. 204

NJA 1969 s. 185

NJA 1972 s. 408

NJA 1973 s. 725

NJA 1974 s. 706

NJA 1980 s. 740

NJA 1985 s. 717

NJA 1986 s. 596

NJA 1990 s. 591

NJA 1992 s. 168

NJA 1998 s. 304

NJA 2001 s. 191 (I och II)

NJA 2002 s. 244

NJA 2006 s. 638

NJA 2008 s. 733

NJA 2009 s. 672

NJA 2010 s. 629

NJA 2011 s. 600

NJA 2012 s. 452

AD 1994 nr 11

Rt 2011 s. 410

Mål nr T 24857-07 Stockholms Tingsrätt (2009-07-13)

Mål nr T 8731-08 Svea Hovrätt (2009-10-02)

Mål nr T 4552-10 Svea Hovrätt (2010-11-03)

Mål nr T 170-10 Hovrätten för nedre Norrland (2010-12-01)

Mål nr FT 3501-10 Göta Hovrätt (2011-10-19)

Mål nr T 8976-09 Svea Hovrätt (2010-12-10) + T 162-11 HD (2012-02-15)

Mål nr T 9489-10 Svea Hovrätt (2012-02-17) + Mål nr T 1310-12 HD (2012-12-11)

Mål nr T 3592-12 Svea Hovrätt (2013-02-04)

Mål nr T 6332-12 Svea Hovrätt (2013-02-05)

Mål nr T 694-12 Svea Hovrätt (2013-03-08)